

Morfologija govora Jabuke

Sikirica, Miroslav

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:487319>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku i slavistiku - Odsjek za hrvatski jezik i
književnost

Preddiplomski sveučilišni studij hrvatskog jezika i književnosti (jednopedmetni)

Zadar, 2017.

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku i slavistiku - Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Preddiplomski sveučilišni studij hrvatskog jezika i književnosti (jednopedmetni)

Morfologija govora Jabuke

Završni rad

Student/ica:

Miroslav Sikirica

Mentor/ica:

prof. dr. sc. Josip Lisac

Zadar, 2017.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Miroslav Sikirica**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Morfologija govora Jabuke** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 25. rujna 2017.

Morfologija govora Jabuke

Sažetak

Na temelju građe prikupljene terenskim istraživanjem opisuje se fleksija imenica, pridjeva, zamjenica, brojeva i glagola u novoštokavskome ikavskom govoru Jabuke, sela smještena u Cetinskoj krajini (u Dalmatinskoj zagori). Donose se uz to i podaci o naglasnim paradigmama imenica, pridjeva i glagola u proučavanome govoru. Usporedbe s morfološkim karakteristikama prethodno opisanih novoštokavskih ikavskih govora potvrđuju pretpostavke o dijalekatnome tipu mjesnoga govora. Kao neprijeporno najizrazitija novoštokavska morfološka značajka ističe se sinkretizam u množinskim padežima svih sklonidbenih tipova. Među drugim morfološkim osobitostima – više ili manje čestima u ostatku dijalekta – izdvojiti valja uporabu uopćenih nepreglašenih morfova (ali ne u cijelome fleksijskom sustavu), čuvanje neodređene sklonidbe posvojnih pridjeva i zamjenica te glagolske morfove *-ni-* (npr. *dignit*, *skinit*) i uopćeno *-ū* u trećemu licu množine prezenta (npr. *òni lèžū*, *òni nòsū*). U analizi naglasnih paradigama zabilježene su neke razlike u odnosu na govor Bitelića u Cetinskoj krajini. Najsustavnije su svakako razlike u morfološkom naglasku pridjevâ, uključujući tu i glagolske pridjeve radne: nasuprot oblicima iz govora Bitelića kao što su ž. r. *bòlesna*, ž. r. *pòčèla*, m. r. *lâdan* i s. r. *bîlo* (srednji rod glagolskoga pridjeva radnog glagola *bîti*) u govoru Jabuke nalazimo oblike kao što su ž. r. *bolèsna*, ž. r. *počèla*, m. r. *lâdan* i s. r. *bîlo*.

Ključne riječi: *Jabuka, dijalektologija, novoštokavski ikavski dijalekt, morfologija, fleksija, naglasne paradigme*

The morphology of the speech of Jabuka

Abstract

The paper is based on a field research of the Neo-Štokavian Ikavian speech of Jabuka, a village located in Cetinska Krajina (in Dalmatian Zagora). It describes inflection rules found in nouns, adjectives, pronouns, numbers and verbs in the local speech. Data is also given about accent paradigms of nouns, adjectives and verbs in the studied speech. Comparing observed morphological characteristics to the previously described Neo-Štokavian Ikavian speeches leads to the expected conclusion about the speech's dialect type. By far the most distinct Neo-Štokavian morphological feature is the syncretism of plural cases in all inflection types. Other key features of the local speech's morphology – more or less frequent in the rest of the dialect – are these: the usage of generalized non-fronted morphs (although not in the entire inflection system), the conservation of indefinite declension of possessive adjectives and pronouns, and verb morphs *-ni-* (as in *dignit*, *skinit*) and generalized *-ū* in third person plural of the present tense (as in *òni lèžū*, *òni nòsū*). In the analysis of accent paradigms some differences are noted in relation to the local speech of Bitelić in Cetinska Krajina. The most systematic differences are surely those regarding the morphological accent of adjectives and *l*-participles: in contrast with Bitelić word forms like f. *bòlesna*, f. *pòčēla*, m. *lādan* and n. *bīlo* (neuter form of *l*-participle of the verb *bīt*) in the speech of Jabuka are found forms like f. *bolèsna*, f. *počēla*, m. *lādan* and n. *bīlo*.

Key words: *Jabuka, dialectology, Neo-Štokavian Ikavian, morphology, inflection, accent paradigms*

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Metodologija	2
3. Imenice	4
3.1. Imenice <i>a</i> -vrste muškoga roda	5
3.2. Imenice <i>a</i> -vrste srednjega roda.....	13
3.3. Imenice <i>e</i> -vrste	17
3.4. Imenice <i>i</i> -vrste.....	21
4. Pridjevi	22
4.1. Određeni pridjevski oblici.....	23
4.2. Neodređeni pridjevski oblici	24
5. Zamjenice	27
6. Brojevi i brojevne imenice	29
7. Glagoli.....	29
7.1. Glagoli I. vrste.....	32
7.2. Glagoli II. vrste	35
7.3. Glagoli III. vrste	35
7.4. Glagoli IV. vrste.....	37
7.5. Glagoli V. vrste	38
8. Zaključak.....	39
9. Ogledi govora.....	41
10. Literatura	42

1. Uvod

Selo Jabuka smješteno je u jugoistočnome dijelu Cetinske krajine. Administrativna središta kojima mjesto gravitira jesu Trilj, Sinj i Split. U selu, prema posljednjemu popisu stanovništva (DZS), živi 330 stanovnika. Pripadnost mjesnoga govora Jabuke novoštokavskom ikavskom dijalektu nije upitna. Mjesto se, prije svega, nalazi na području na kojemu je taj jezični tip uobičajen (usp. Lisac 2003: 160-161 i Lisac 2008), a i sam je govor u dosadašnjoj literaturi već opisan kao novoštokavski ikavski. Tu mislimo na rad Ankice Čilaš Šimprage (2010), u kojemu se obrađuju fonološke osobitosti devet novoštokavskih ikavskih govora, među kojima su govori Jabuke i Sinja. Ovdje se mjesni govor opisuje na razini morfologije, no koristit će nam i podaci iz navedenoga rada koji stoje na svojevrsnoj razmeđi između jezičnih razina, a tiču se morfološkoga naglasaka i morfonoloških odnosa unutar fleksijskih paradigama.

Cilj je rada opisati morfologiju mjesnoga govora, ali i smjestiti taj opis u kontekst postojećih opisa geografski i jezično bliskih govora. Stoga u radu neće biti rijetki ni podaci iz drugih novoštokavskih ikavskih govora ako procijenimo da tomu cilju mogu doprinijeti. U tome se smislu među konzultiranim radovima ističe, kako iscrpnošću opisa tako i po geografskome ključu, rad Dijane Ćurković (2014) o govoru Bitelića, sela smještena u sjevernome dijelu Cetinske krajine. Po uzoru na taj rad istaknuto mjesto u opisu dajemo morfološkomu naglasku, odnosno opisu naglasnih paradigama imenica, pridjeva i glagola, pri čemu se redovito služimo i podacima iz akcentoloških istraživanja Mate Kapovića (2006, 2007, 2010, 2011a, 2011b, 2011c, 2011d). Često je konzultirana i monografija Mate Šimundića (1971) o govorima Imotske krajine i Bekije, u kojoj se također opsežno analizira morfološki naglasak, premda ne u teorijskome okviru naglasnih paradigama. Na više se mjesta citira i rad o govorima Makarskoga primorja autorice Ivane Kurtović Budje (2009), koja u radu donosi i osnovne podatke o naglasnim paradigmama u obrađenim govorima. Služili smo se još pregledom morfologije novoštokavskoga ikavskog dijalekta koji je na temelju dijalekatne frazeološke građe izradila Mira Menac-Mihalić (2005). Među punktovima koje je autorica obradila četiri su iz Cetinske krajine (Brnaze, Gala, Otok i Sinj), a zastupljena je i susjedna Imotska krajina.

Pojam *morfologije*, koji stoji u naslovu rada, nije jednoznačan. U najširem smislu, prema Ivanu Markoviću (2012: 101), obuhvaća i fleksiju, promjenu kojega leksema po oblicima, i derivaciju, tvorbu novih leksema. U hrvatskim se gramatičkim opisima „pojam *morfologije* suzio na pojam *fleksije*“ (Marković 2012: 102), a tako morfologiju razumijemo i u ovome radu, kao fleksiju, što ujedno znači da su radom obuhvaćene samo promjenjive vrste

riječi: imenice, pridjevi, zamjenice, brojevi i glagoli. Međutim, kako ističe Marković (2012: 102), podjela između fleksije i derivacije nije uvijek neposredno jasna. To se konkretno odnosi na pridjevsku komparaciju i na tvorbu posvojnih pridjeva (Marković 2012: 105, 111), čime ćemo se također baviti iako se, prema kriterijima koje Marković navodi, oboje može promatrati i kao derivacija.

Nazivlje koje se primjenjuje u radu u skladu je s definicijama koje iznosi Marković (2012). Središnji je termin u toga autora *morf*, koji se definira kao „ostvaraj [...] morfema, njegov izraz, njegov fonetski, odnosno fizički oblik“ (Marković 2012: 37). Morf može biti leksički i afiksni (Marković 2012: 50), pri čemu se afiksi dijele na derivacijske (ili tvorbene) i fleksijske (Marković 2012: 50-52). Ovisno o tome kako se afiksni morfovi pričvršćuju na osnovu, razlikuje ih se nekoliko vrsta (Marković 2012: 56-65), od kojih je za hrvatsku fleksiju najrelevantniji sufix (Marković 2012: 51). U radu se neće rabiti termin *nastavak* zbog raznih nepreciznosti koje se, prema Markoviću (2012: 50-52), pri toj uporabi mogu javiti, a o fonetskome materijalu koji nije nužno i morf govorit će se, bez terminološke obvezatnosti (usp. Marković 2012: 51), kao o *dočetu* ili *završetku*.

Naposljetku bi se ovdje trebalo osvrnuti i na pojam *mjesnoga govora*. Ističemo da pojam ne uključuje u sebe nužno sve činjenice iz govora nekoga mjesta. Riječ je o dijalektološkome terminu, a tradicionalna dijalektologija, prema Daliboru Brozoviću (2004: 1-2):

„u svome glavnom dijelu [...] pripada upravo genetskoj lingvistici. Ta dijalektologija ima kao svoj zadatak da ustanovi kako danas izgleda 'praslavenski' u nekom selu hrvatskom, ili poljskom, ili ruskom, ili bugarskom, ili bilo kakvu drugome slavenskom selu danas [...] U ovoj vrsti dijalektologije polazimo od mjesnoga govora, od govora određenoga mjesta, i to u prirodnome, organskom stanju, bez kakva jačega utjecaja moderne civilizacije.“

Ni ovaj rad, u skladu s navedenom postavkom, ne posvećuje jednaku pažnju svim mogućim činjenicama u govoru Jabuke, nego nastoji – na razini morfologije – barem djelomično doprijeti do stanja koje Brozović naziva *organskim*.

2. Metodologija

Istraživanje se temelji na intervjuima obavljenima u kolovozu 2017. godine s izvornim govornicima Anom Grubišić Čabo (1940.) i Anđelkom Krce (1950.) te izvornim govornikom Lovrom Kutlešićem Bijaderom (1942.). Intervjui su se sastojali od slobodnoga govora ispitanikâ i od odgovaranja na pitanja iz upitnika. Upitnik kojim smo se služili pri ispitivanju sastavljen je prema leksemima izdvojenima iz Ćurković (2014), Dodig (2009), Kapović (2010, 2011a, 2011b, 2011c), Kurtović Budja (2009), Menac-Mihalić (2005), Šimundić (1971) te Vuković i sur. (1975).

Budući da je utvrđeno kako ispitanikov idiolekt u više pojedinosti odstupa od organskoga razvoja mjesnoga govora (a na čemu inzistira Brozović), prednost je u konačnici dana primjerima koje smo dobili od dviju ispitanica. Brojne su, međutim, i potvrde koje imamo samo od ispitanika, a mogu se ugrubo podijeliti u dvije skupine. Za prvu je skupinu važno da je ispitanik bio upoznat s naravi ovoga istraživanja i s našim ciljem da dopremo do stanja na koje nisu u znatnoj mjeri utjecali vanjski čimbenici. Također je važno da je u tome smislu bio vrlo kooperativan i da je, bez obzira na vlastiti idiolekt, često davao informacije o tome kako se *inače* govori u selu ili o tome kako se nekada govorilo. Ti su odgovori (ako nije bilo posebnoga razloga za suprotno), u skladu s Brozovićevom postavkom o genetskolingvističkoj orijentaciji dijalektologije, bili prihvaćeni kao valjani. U drugoj su skupini primjeri koji su slabije dostupni takvoj vrsti govorničke (samo)refleksije, a tiču se morfološkoga naglaska, poglavito naglasnih paradigama imenica. I ti su odgovori uključeni u opis, no treba im pristupiti s oprezom. U radu će se, zbog takvih neujednačenosti u prikupljenoj građi, nerijetko morati naglasiti izvor za pojedine potvrde.

Ističemo k tomu da je građa dopunjena i neposrednim opažanjima autora rada, također izvornoga govornika, o morfologiji jabučkoga govora. Pritom se vodilo brigu o tome nisu li pretpostavljeni oblici možda izdvojeni kao sporni u relevantnoj stručnoj literaturi.

U bilješkama pod rubom stranice donosit će se i podaci o jezičnoj morfologiji u djelima (1891, 1900, 1901)¹ jabučkoga pučkog pjesnika Ilije Kutlešića Bijadera (1840. – 1929.), koji bi u budućnosti mogli poslužiti kao osnova za neke zaključke o dijakronijskome razvoju morfologije mjesnoga govora u dvadesetome stoljeću. Ovaj rad suzdržat će se od tih zaključaka prvenstveno stoga što nemamo dovoljno podataka o uvjetima nastanka Kutlešić Bijaderovih tekstova. Smatramo, svakako, s obzirom na više puta spomenutu genetskolingvističku orijentaciju dijalektologije, da i takvi jezični podaci, iako ih samo konstatiramo i ostavljamo izvan analize, imaju mjesta u ovome radu.

Svi primjeri koji se iznose u radu prozodijski su obilježeni (četirima novoštokavskim naglascima i zanaglasnom duljinom) i prilagođeni uobičajenoj dijalektološkoj transkripciji (pisanjem grafemâ *ž, ž, x, l i n* umjesto standardnih *dž, đ, h, lj i nj*). Treba pritom znati da transkribirani primjeri u sljedećim dvjema fonetskim pojedinostima nisu vjerni stanju u mjesnome govoru: ne bilježe se različiti stupnjevi redukcije nenaglašanih kratkih samoglasnika ni različiti stupnjevi obezvučenja dočetnih šumnika. Toliki stupanj preciznosti u transkripciji (usp. Ćurković 2014) zahtijevao bi ili znatno proširenje istraživačkoga postupka ili znatne

¹ Postoji i suvremeno izdanje, Kutlešić Bijader (2009).

generalizacije u opisu, a malo bi doprinio razumijevanju morfologije mjesnoga govora. Ponajmanje bi, naposljetku, poboljšao preglednost opisa. Fonetski nešto vjerodostojniji prikaz pokušat ćemo dati tek u ogledima govora na kraju rada.

3. Imenice

Imenice dijelimo prema sklonidbenoj vrsti na *a*-vrstu, *e*-vrstu i *i*-vrstu (usp. Ćurković 2014: 137-138 i Marković 2012: 268-269), prema gramatičkomu rodu na muški, ženski i srednji rod (usp. isto)² te prema morfološkomu naglasku na naglasnu paradigmu A, B i C (Ćurković 2014: 141-142). U opisu koji slijedi, po uzoru na Ćurković (2014: 137-172) i Markovića (2012: 238, 268-269), polazimo od podjele prema sklonidbi, unutar koje se (također po uzoru na navedeno) posebno obrađuje rod samo ako su njime uvjetovane varijacije u samoj sklonidbi. To konkretno znači da odvojeno obrađujemo četiri tipa imenica: *a*-vrstu muškoga roda, *a*-vrstu srednjega roda, *e*-vrstu i *i*-vrstu, kako čini i Ćurković (2014: 137-138). Heterogeni, imenice koje u jednini i množini imaju različit rod, u hrvatskome vezano uz to obično i različit sklonidbeni tip (Marković 2012: 288), bit će obrađeni pod onim tipom po kojemu se sklanjaju u jednini, a imenice koje su dijakronijski promijenile rod i sklonidbu bit će obrađene pod onim tipom kojemu pripadaju danas.

Za svaki tip, po uzoru na Ćurković (2014: 141), donosimo popise imenica po naglasnim paradigrama kojima pripadaju. Naglasne se paradigme imenica određuju prema vezanosti padežnih naglasaka za četiri moguća mjesta u obliku riječi ili izvan njega: to su slog u osnovi, slog padežnoga morfa (ili, s time nekad u kombinaciji, posljednji slog osnove) i prvi slog fonetske riječi, pri čemu se novoštokavski uzlazni naglasci smatraju vezanima za prvi idući slog (Ćurković 2014: 133-134, 141-142). Prema definicijama i primjerima iz nav. mj., u n. p. A naglasak je vezan za osnovu (npr. N jd. *kùća*, A jd. *ù kuću*), u n. p. B za padežni morf ili posljednji slog osnove (npr. N jd. *žèna*, A jd. *za žènu*, odnosno N jd. *žìvot*, G jd. *živòta*), a u n. p. C naglasak je pomičan, što znači da se u nekim padežima veže za prvi slog fonetske riječi, a u nekima za padežni morf (npr. N jd. *vòda*, A jd. *ù vodu*, L jd. *u vòdi*). Pravila specifična za pojedine skupine imenica donijet će se na odgovarajućim popisima. Pojedina će imenica biti navedena najviše na jednome popisu, a podaci o mogućim dijakronijskim prelascima iz paradigme u paradigmu ili o kolebanjima u samome govoru naći će se samo pod tim popisom.

² U radu se preuzima pojam roda uobičajen u hrvatskoj morfologiji, a po kojemu se rod imenice određuje sintagmatski, odnosno po pridjevu ili zamjenici koja uz imenicu može doći. Za drukčije stajalište, po kojemu bi kriterij roda trebali biti isključivo fleksijski morfovi imenica (pa bi, npr., i *vojvoda* i *žena* bili ženskoga roda), i za argumente u prilog tomu, v. Silić (2006: 99).

3.1. Imenice *a*-vrste muškoga roda

Morfovi za jedninu: N jd. **-ø, -o**. G jd. **-a**. D jd. **-u**. A jd. **-a, -ø**. V jd. **-e, -u, -o**. L jd. **-u**. I jd. **-on**.

Morfovi za množinu: N mn. **-i, -ov-i, -ev-i**. G mn. **-ā, -ōv-ā, -ēv-ā, -ī, -ijū**. D mn. **-īn, -ov-īn, -ev-īn**. A mn. **-e, -ov-e, -ev-e**. V. mn. **-i, -ov-i, -ev-i**. L mn. **-īn, -ov-īn, -ev-īn**. I mn. **-īn, -ov-īn, -ev-īn**.

Primjer za sklonidbu *a*-vrste muškoga roda: N jd. *pàs-ø*, G jd. *pàs-a*, D jd. *pàs-u*, A jd. *pàs-a*, V jd. *pàs-u*, L jd. *o pàs-u*, I jd. *pàs-on*. N mn. *pàs-i*, G mn. *pàs-ā*, D mn. *pàs-īn*, A mn. *pàs-e*, V mn. *pàs-i*, L mn. *o pàs-īn*, I mn. *pàs-īn*.

Nominativ jednine završava na nulti morf (-ø), u nekih muških imena na morf -o (npr. *Mârko*). Nekoliko je imenica koje u jednini ispred fleksijskoga sufiksa -ø imaju ili su imale tzv. individualizacijski sufiks -in- (Marković 2012: 235; usp. i Brozović i Ivić 1988: 23). Taj se sufiks čuva u općim imenicama *grăžanin* i *kršćanin* te etnicima kao *Jăbučanin*, *Sîhanin* i sl., no dio ga imenica odbacuje, npr. *čòban* i *dùšman*. Nešto je drukčije stanje ustanovljeno u Imotskoj krajini i Bekiji, u čijim govorima Šimundić (1971: 86) za etnike bilježi redovito čuvanje sufiksa -in-, a za apelative podjednaku uporabu tipova *čòban* i *čòbanin*.

Imenice koje su u jezičnoj prošlosti u posljednjemu slogu osnove imale jedan od poluglasâ, u nominativu jednine i u genitivu množine na njegovu mjestu imaju *a*, a u ostalim padežima ø, npr. N jd. *mòmak*, G jd. *mòmka*, G mn. *mòmākā* (o fonološkim uzrocima te raspodjele više u Ćurković 2014: 58 i Holzer 2011: 77-78, 80-81). Slično se sinkronijski ponašaju i posuđenice tipa *cìmenat* (G jd. *cìmēnta*). Analoški se prema nominativnomu liku samoglasnik *a* javio u ostalim padežima imenicâ *pàs* (u primjeru), *dân* (G jd. *dâna*) i djelomično *sàn* (znatno je češći G jd. *snà* nego *sàna*). Za imenicu *dân* ispitaniku je pored likova s uopćenim leksičkim morfom *dan* poznata i sintagma *dvâ dnî³* (rjeđe *trî dnî*, nikako *čètri dnî*), u kojoj nalazimo ostatak dvojinskoga akuzativa nekadašnje *n*-sklonidbe (Damjanović 2012: 127). U drugim govorima u dijalektu također je vrlo uobičajen G jd. *pàsa* (Lisac 2003: 51; Menac-Mihalić 2005: 48), potvrđen i u govoru Bitelića (Ćurković 2014: 145). Rjeđe se tako sklanja imenica *sàn*: u Imotskoj krajini i Bekiji zabilježen je G jd. *sàna* (Šimundić 1971: 26), a u Biteliću *snà* (Ćurković 2014: 143). Nominativi jednine tipa *cìmenat* potvrđeni su i drugdje u dijalektu (Ćurković 2014: 56; Šimundić 1971: 86).

Među imenicama koje su u govoru Jabuke zahvaćene vokalizacijom nekadašnjega dočetnog -l u -a (Čilaš Šimpraga 2010: 196-198; usp. Brozović i Ivić 1988: 62 i Ивић 1985:

³ Zabilježeno i u Niskome, u mučko-lećevačkome dijelu Dalmatinske zagore (Galić 2017: 47).

176) razlikujemo one tipa *stô* i *vô*, u kojima se završetak osnove *-ô*, nastao stezanjem od *-oa* (Ивић 1985: 176), smjenjuje sa završetkom *-ol*, zatim one tipa *dija*, u kojima se završetak *-ja* smjenjuje sa završetkom *-l*, i naposljetku imenice tipa *çākā*, *pôsā*, *vřtā* i *òrā* 'orao', koje su u osnovi završavale na **-bl* (HJP: s. v.)⁴ i u kojima se dočetak osnove *-ā* (< *-aa*) pravilno smjenjuje s dočetakom *-l*. U dijalektu su k tomu, osim varijanta tipa *dio* (Ćurković 2014: 63), koje su uvjetovane drukčijim odrazom dočelnoga *-l* (Čilaš Šimpraga 2010: 196-198, Ćurković 2014: 63), moguća i analoška (Ивић 1985: 176) vraćanja *-l* u nominativu imenice – npr. *dil* u Omišu (Čilaš Šimpraga 2010: 198) – no ona nisu karakteristična za govor Jabuke.

U mjesnome govoru jedinstven nije ni morfonološki razvoj imenica koje su u osnovi imale dočeto *-x*. Imenice *krÿv* i *siròmaj* imaju ujednačenu osnovu u svim padežima.⁵ Genitiv jednine imenice *strâ* zbog samoglasničkoga je sažimanja jednak nominativnomu liku, a u lokativu osnova te imenice završava na *-v* (*u strâvu*). Moguće je da se slično ponaša i imenica *grâ*, no imamo potvrdu samo za lokativ jednine (*o grâvu*). Svakako je drukčije s imenicom *òrā* 'orah', koja u kosim padežima dobiva *j* (G jd. *òraja*, L jd. *o òraju*), a u nominativu se opire analogijama uočenima u sinjskome (*òraj*) i bitelskome (*òraj* i *òras*) govoru (Čilaš Šimpraga 2010: 194; Ćurković 2014: 143).⁶ U Biteliću (Ćurković 2014: 51) te u Imotskoj krajini i Bekiji (Šimundić 1971: 35) zabilježeno je izjednačivanje nominativa i genitiva imenica *grâ*, *prâ*, *strâ* zbog samoglasničkoga sažimanja. Šimundić napominje da vrlo rijetko mogu doći nesažeti genitivi tipa *grâa*, a za D i L jd. navodi mogućnosti *grâvu* i *grâu*.

Primjerima koji zbog djelovanja glasovnih zakona imaju izmijenjen nominativni lik mogli bismo pridružiti i obezvučenja dočetnih zvučnih šumnika kao u N jd. *kokÿrus*, *zît* (G jd. *kokÿruza*, *zîda*), kakve je u Jabuci bilježila Čilaš Šimpraga (2010: 204-205, 213, 214) i koji su se i u ovome istraživanju potvrdili kao obilježje mjesnoga govora.⁷

U vezi s imenicama na *-lac*, na pitanje iz upitnika od jedne smo ispitanice dobili N jd. *glèdaoc*, dakle ujednačeno prema ostalim padežima.⁸ Slične je analogije u Imotskoj krajini i Bekiji bilježio Šimundić (1971: 86).

Imenice muškoga roda *a*-vrste dijele se prema semantičkoj živosti, kategoriji koja se fleksijski očituje samo u obliku za akuzativ jednine, koji je kod semantički živih imenica jednak genitivu, a kod neživih nominativu jednine (Ćurković 2014: 138; Marković 2012: 276), pa

⁴ Osim imenice *çākā*, koja je u muški rod prešla analogijom prema nabrojenim (i sličnim) imenicama (usp. HJP: s. v. *staklo*). U Kutlešića Bijadera (1900: 21) nalazimo primjer *çakal*.

⁵ Suglasnici *v* i *j* tumače se kao rezultat uklanjanja hijata u kosim padežima, odakle su naknadno preneseni u nominativ (Ćurković 2014: 52, 69).

⁶ U nešto proširenome kontekstu zanimljivo bi moglo biti i Kutlešić Bijaderovo (1900: 4) pisanje <običa'>.

⁷ U odjeljku o metodologiji navedeni su razlozi zbog kojih obezvučenja inače ne bilježimo u primjerima.

⁸ Kutlešić Bijader (1891: 24) ima N jd. *pisaoc*.

dolazi A jd. *òvoga čòvika* naprema A jd. *òvī kāmēn*. Iznimke su, koje dolaze i drugdje u dijalektu (Menac-Mihalić 2005: 48), imenice iz kartaškoga leksika *àš* (A jd. *àša*) i *àdūt* (A jd. *àdūt* i *adúta*). Objašnjavaju se analogijom prema igraćoj karti *krâļ*, u A jd. *krâļa* (Menac-Mihalić 2005: 48).

Vokativ se među drugim padežima izdvaja izrazitom pragmatičkom obilježenošću (Marković 2012: 256), sintaktičkom samostalnošću (Marković 2012: 256) i ograničenom produktivnošću (Marković 2012: 124, 130), a padežom ga u hrvatskome „*smatramo* [...] jer on to oblikom jest (gradi se sufigiranjem gramatema na bazu, kao i svi ostali padežni oblici)“ (Marković 2012: 256). U *a*-vrsti muškoga roda tri su moguća vokativna morfa, *-e*, ispred kojega se palataliziraju osnove na *k*, *c* i *g* (npr. *dīde*, *čòviče*, *lòvče*, *vrâže*), *-u* (*mūžu*) te *-o* (u imenicama koje i u nominativu jednine imaju isti morf, npr. N i V jd. *Mârko*). Raspodjela morfova *-e* i *-u* donekle se može predvidjeti na temelju palatalnosti osnove (kao u primjerima; usp. Ćurković 2014: 138-139), no odstupanja ima, npr. V jd. *pâsu*. Takva raspodjela pokazuje se pak sasvim neodrživa pri ispitivanju pragmatički nerealnih vokativa: odgovori koje je dala jedna ispitanica bili su V jd. *grâdu*, *knêzu*, *stòlu* i *zêcu*. O nesustavnoj raspodjeli vokativnih morfova u Imotskoj krajini i Bekiji i brojnim dvojnostima (čak i kad je riječ o pragmatički realnim vokativima, npr. *cârû* i *câre*, *mùdracu* i *mùdrače*) podatke donosi Šimundić (1971: 86-87).

Nema prijelasa *o > e* u instrumentalu jednine palatalnih⁹ osnova, kako i inače često biva u dijalektu (Lisac 2003: 56). Dolazi, dakle, I jd. *ključon*, *nóžon*, *ûjcon* i sl.¹⁰, kao u govoru starijega stanovništva Bitelića (Ćurković 2014: 139), Imotskoj krajini i Bekiji (Šimundić 1971: 37, 87) te glavnini dijalekatne frazeološke građe (Menac-Mihalić 2005: 49). Dvostruko je stanje („*mīšēn/-ōn*“) u govorima Makarskoga primorja (Kurtović Budja 2009: 77).¹¹

Množina može biti kratka i duga. U dugoj množini, koja je kronološki mlađa pojava (Brozović i Ivić 1988: 23), prije završnih fleksijskih morfova dolazi morf *-ov-* (preglašeno *-ev-*), koji nema vlastita značenja i koji Marković (2012: 46) stoga naziva praznim morfom. Dvosložne i duže imenice uglavnom ne mogu na taj način tvoriti množinu, uz malobrojne iznimke (N mn. *gòlubovi*), a u jednosložnica je miješana situacija. Navodimo samo primjere koje su izgovorile ispitanice. Kratka množina: N mn. *bàti*, *kòni*, *màči*, *mīši*, *sīri*, *stríci*. I kratka i duga množina: N mn. *biki* i *bīkovi*, *žèpi* i *žèpovi*, *nóži* i *nòževi*, *vòli* i *vòlovi*. Duga množina: N mn. *bòrovi*, *br̕govi*, *br̕kovi*, *br̕jevi*, *dàrovi*, *kàrovi*, *knêzovi*, *nòsovi*, *plūgovi*, *rògovi*, *sīnovi*,

⁹ Pritom palatalima pridružujemo i suglasnik *c*, koji tu sinkronijski ne pripada. Usp. Silić i Pranjković (2007: 98, 100-101).

¹⁰ Jedini je relevantan primjer u Kutlešića Bijadera I jd. *ognjem živim* (1891: 18).

¹¹ Tu valja napomenuti da Kurtović Budja, prema Ćurković (2014: 139), „analizu temelji na najnovijoj građi u odnosu na ostale autore koji se dotiču prijelasa“.

slònovi, stògovi, stòlovi, stròjevi, vùkovi. Stanje, dakle, nije posve arhaično, kakvo je u Imotskoj krajini i nešto manje u Bekiji registrirao Šimundić (1971: 87), no barem u trima leksemima (*bik, miš, stríc*) ono je konzervativnije nego u Biteliću, gdje je za navedene lekseme potvrđena samo duga množina *bikovi, mišovi i strícovi* (Ćurković 2014: 140).

Kako je vidljivo iz gornjih primjera, zabilježene su duge množine triju imenica s osnovom na palatal (*brôj, nôž, strôj*) i u svima dolazi pregllašeni morf *-ev-*. U kratkim množinama osnovâ na velare *-k* i *-g* pojavljuje se sibilizirani morf na *-c* i *-z* (N mn. *biluzi* 'biljezi', *bùbrizi, dèrneci, mômci, vojnici* itd.). Tomu su jedine potvrđene iznimke N mn. *biki* i N mn. *čički*. Radi usporedbe vrijedi istaknuti da su u imotskim i bekijskim govorima, u vrijeme kada ih je istraživao Šimundić (1971: 81), velari u kratkoj množini bili vrlo raširena pojava. Iz osnova kratkih množina imenica *grîj, òrā* (G jd. *òraja*) i *siròmaj* uklonjen je sibilant *s* i zamijenjen analoškim *j* iz drugih padežnih oblika.¹²

Poseban su slučaj toponimi *pluralia tantum* kao *Bùdimīre*¹³, *Ūglāne, Vèlīce*¹⁴ i *Vòštāne*, koji u nominativu množine imaju morf *-e*. O njima piše i Šimundić (1971: 87), svrstavajući ih u muški rod. Iako se toponimi poput navedenih sinkronijski u nominativu ponašaju kao imenice ženskoga roda, npr. N mn. *òvè Vòštāne* (usp. Marković 2012: 273-274), izvorno su oni bili „na zapadu *pluralia tantum* muškoga roda“ (Branislav Milanović, prema Šimunović 2005: 185-186), što se jasno vidi u drugim množinskim padežima (usp. Marković 2012: 225, 274), npr. L mn. *u Vèlīcīn, nà Voštānīn*, ne **u Vèlīcān, *nà Voštānan*.

U genitivu množine sufiksalni su morfovi *-ā, -ī* i *-ijū*. Najčešći je morf *-ā*, a među očekivanim primjerima kao G mn. *komádā, nózā, rògòvā* itd. nalazi se i G mn. *přstā*.¹⁵ Morf *-ī* potvrđen je u oblicima G mn. *crvī, lūdī* (N jd. *čòvik*), *mrávī, dinárī* (u kartama). Prema ispitaniku morf *-ī* moguć je također u imenicama *žāvā, òbičāj, pâr* i *réd* (G mn. *žávī, običajī, pârī, réđī*) te u imenici *dâr* kada dolazi u religijskome kontekstu (*sèdan dárī Dūxa svètōga*). U ispitanika je zabilježen i morf *-ijū* (G mn. *přstijū*). Šimundić (1971: 88) bilježi dvije mogućnosti za *crv* i *mrav* (*-ī* i *-ijū*), tri za *prst* (*-ā, -ī, -ijū*), bilježi pojavu morfa *-ī* u genitivu množine gore spomenutih imenica *žāvā, òbičāj, pâr* i *réd* te imenice *žúl* (u Jabuci, prema ispitaniku, samo G mn. *žúlā*), a navodi i čuvanje staroga morfa *-ø*, no „jedino u mjernim jedinicama uz brojeve koji određuju dotičnu mjeru“ (usp. Lisac 2008: 110).¹⁶

¹² Kutlešić Bijader (1891: 14) ima *grisi* <griši>, no to je u sklopu rime.

¹³ Službeni je naziv mjesta *Budimir* (DZS).

¹⁴ Službeno je *Velić* (DZS).

¹⁵ Tako i Kutlešić Bijader (1900: 7): *Pak mi strizi prsta jagodice*.

¹⁶ U Jabuci za to nemamo potvrdu ni u ovoj ni u drugim sklonidbama. Taj morf možda je u svojem mjesnom idiomu imao Kutlešić Bijader, koji piše (1901: 7, 8, 9) *do pet godin dana, šesnest hiljad kruna, Tu je dosta lopat i mašklina*, no na oprez nas navodi njegov stih *Već do meštar stine doturuju* (1901: 8), u kojemu se, dakle, morf *-ø*

U novoštokavskome ikavskom dijalektu oblici za dativ, lokativ i instrumental množine obično su se izjednačili (Lisac 2003: 56). U govoru Jabuke u tim padežima dolazi morf *-in* (izdvajamo iz slobodnoga govora ispitanica: L mn. na *karòvīn*, *po sàstāncīn*, *na stròjevīn*, I mn. *s kòñīn*, *s vòlovīn*). Na drugim su stranama, uz morf *-in*, u manjoj mjeri potvrđeni i morfovi *-ima*, *-imo* i *-ma*, uz mogućnost dodavanja navezačnoga morfa *-n* (Ćurković 2014: 140; Kurtović Budja 2009: 77-78; Menac-Mihalić 2005: 50; Šimundić 1971: 88-89), no ti morfovi, kada je riječ o *a*-vrsti, nisu zabilježeni u govoru ispitanica.¹⁷

Općeštokavska je značajka (Lisac 2003: 18) poseban oblik zvan paukal (ili malina), ostatak nekadašnje dvojine, koji u nominativu, akuzativu i vokativu dolazi uz brojeve *dvā*, *trī* i *čètri*, a tvori se dodavanjem morfa *-a* na oblikotvornu osnovu (Ćurković 2014: 136; Marković 2012: 275-276; usp. Brozović i Ivić 1988: 40, 116). Npr. N, A i V paukala (Marković 2012: 275-276) *dvā* (*trī*, *čètri*) *čòvika*. Neki autori (Silić 2006: 95-96) taj oblik tumače kao sinkronijski genitiv jednine.

n. p. A

Primjer (1)¹⁸: N jd. *vřtā*, G jd. *vřtla* (*iz vřtla*), D jd. *vřtlu*, A jd. *vřtā* (*ù vřtā*), V jd. -, L jd. *ù vřtlu*, I jd. *vřtlon*. N mn. *vřtli*, G mn. *vřtālā* (*iz vřtālā*) D mn. *vřtlīn*, A mn. *vřtle* (*nā vřtle*), V mn. -, L mn. *nā vřtlīn*, I mn. *vřtlīn*.

Primjer (2): N jd. *jèzik*, G jd. *jèzika*, D jd. *jèziku*, A jd. *jèzik*, V jd. -, L jd. *o jèziku*, I jd. *jèzikon*. N mn. *jèzici*, G mn. *jèzīkā*, D mn. *jèzicīn*, A mn. *jèzike*, V mn. -, L mn. *o jèzicīn*, I mn. *jèzicīn*.

Popis: *bàjem*, *brāt*, *čèkić*, *čòvik*, *dīd*, *dùkat*, *gòlūb*, *jèzik*, *krāj*, *lākat*, *mīd*, *mrāz*, *nārod*, *pòtok*, *plāč*, *rāk*, *rāt*, *rāhenīk*, *pèlim*, *plūg*, *přst*, *sīr*, *skòk*, *tèret*, *vīnogrād*, *vřtā* (G jd. *vřtla*), *zmāj*, *žèludac*.

Imenice *mrāz*, *krāj* i *rāt* u lokativu jednine odstupaju od paradigme. U tih se imenica javlja, kao i u Biteliću, „sekundarna visnost“ (Ćurković 2014: 143), što znači da dolazi L jd. *po mrāzu*, *na krāju*, *u rātu*.

U dvosložnica koje na prvome slogu imaju kratkouzlazni naglasak zabilježili smo G mn. *čèkīcā*, *dùkātā*, *jèzīkā*, *pòtōkā*, *tèrētā*. Kratkosilazni su naglasci u tim oblicima odraz starijega

rabi nevezano za oznake mjere i količine. Ne možemo stoga isključiti ni da je pjesnik morf *-ø* rabio isključivo zbog metričkih razloga.

¹⁷ U djelima Kutlešića Bijadera, osim genitiva množine na *-ø*, na što smo se prethodno osvrnuli, zabilježeno je još nekoliko arhaizama u množinskoj sklonidbi *a*-vrste muškoga roda: *Prama dvorom* (1900: 4), *Prama mostom* (1900: 15), *ljudmam* (1900: 17), *Na Vojnići Crkva poštovana* (1900: 21), *A na bedri sablja odsivala* (1900: 32), *od ljudmam* (1901: 23).

¹⁸ U primjerima se neće nužno donositi čitava paradigma. Izostavljeni će biti pragmatički nerealni vokativi, množine imenica za koje ima osnove pretpostaviti da su *singularia tantum* i oblici za koje iz inih razloga nismo sigurni kako točno glase.

stanja (Kapović 2006: 163; Kapović 2010: 56), a kratkouzlazni rezultat ujednačivanja prema ostalim padežima (Ćurković 2014: 173). U govoru Bitelića, koji je u tome smislu inovativan (Ćurković 2014: 173), dolazi redovito G mn. *čèkīcā, jèzīkā i pòtòkā*, a dubletno G mn. *tèrètā* i *tèrètā* te *dùkata* i *dùkātā* (Ćurković 2014: 144). Za Imotsku krajinu i Bekiju Šimundić (1971: 91) navodi G mn. *tèrètā* i ističe da su imenice toga tipa „najstalnijeg [...] naglasaka“.

Imenica *skòk*, uzimajući u obzir Kapovićev pregled razvoja naglasnih paradigama u hrvatskim narječjima, može biti n. p. B i n. p. C (Kapović 2010: 60), *zmāj* može biti i n. p. C (Kapović 2010: 60), no u Jabuci i u Biteliću (Ćurković 2014: 143) te dvije imenice pripadaju n. p. A. Imenice *plāč, rāk* i *vřt*, koje prema Kapoviću (2010: 59, 60, 76) mogu prijeći u n. p. B, u Jabuci i u Biteliću (Ćurković 2014: 143) ostaju u n. p. A. U n. p. A obaju govora (Ćurković 2014: 143) ostaje i imenica *vřtar*, koja može prijeći u n. p. C (Kapović 2010: 60). Imenica *plüg*, koja u Biteliću produžuje slog i prelazi u n. p. C (Ćurković 2014: 149; Kapović 2010: 59), u govoru Jabuke ostaje u paradigmi. Imenica *mīd*, koja može prijeći u n. p. C (Kapović 2007: 73), ostaje u paradigmi, no iz *i*-vrste i ženskoga roda prelazi u *a*-vrstu muškoga roda. Isto je s navedenom imenicom i u Prapatnicama kraj Vrgorca (Kapović 2007: 73) te u Imotskoj krajini i Bekiji (Šimundić 1971: 86).

Imenice *lāv* i *svèkar* u n. p. A prešle su iz n. p. B (Kapović 2010: 75, 76), kao i u Biteliću (Ćurković 2014: 142, 143). Iz n. p. C prešla je u n. p. A (Kapović 2010: 96) imenica *lākat*.¹⁹

n. p. B

Primjer (1): N jd. *čèp*, G jd. *čèpa*, D jd. *čèpu* A jd. *čèp*, V jd. -, L jd. *na čèpu*, I jd. *čèpon*. N mn. *čèpi*, G mn. *čèpā*, D mn. *čèpīn*, A jd. *čèpe*, V jd. -, L jd. *na čèpīn*, I jd. *čèpīn*.

Primjer (2): N jd. *život*, G jd. *živòta*, D jd. *živòtu*, A jd. *život*, V jd. *živote*, L jd. *u živòtu*, I jd. *živòton*. N mn. *živòti*, G mn. *živòtā*, D mn. *živòtīn*, A mn. *živòte*, V mn. -, L mn. *u živòtīn*, I mn. *živòtīn*.

Primjer (3): N jd. *pívac*, G jd. *pívca*, D jd. *pívcu*, A jd. *pívca*, V jd. *pívce*, L jd. *o pívcu*, I jd. *pívcon*. N mn. *pívci*, G mn. *pívācā*, D mn. *pívčīn*, A mn. *pívce*, V jd. -, L mn. *o pívčīn*, I mn. *pívčīn*.

Popis: *bāt, bīk, čās, čèp, dīja, žèp, žāk, grāb, grč, kòlāč, kòh, kròv, lèš, lèptīr, lóvac, māč, māk, mòmak, pās, pétak, pívac, pòp, pòsā* (G jd. *pòsla*), *prāg, rùkāv, sàh* (G jd. *snā*, uz *sàna*), *slòn, snòp, stò* (G jd. *stòla*), *stríc, třg, trūt, vò* (G jd. *vòla*), *vòjnīk, zidār, život*.

¹⁹ U govoru postoji i *Lākat*, toponim metaforičkoga postanja koji se sklanja po n. p. C. Više o tome u bilješci br. 21.

Kako se vidi iz primjerâ, od paradigme odstupâ vokativ, „koji je po svojoj konativnoj funkciji tematiziran padež“ (Ćurković 2014: 146) i u kojemu stoji čeonî naglasak (Ćurković 2014: 146).

Imenica *măč*, koja je na ovome popisu, drugdje može prijeći u n. p. A (Kapović 2010: 75). Imenica *trût* drugdje je potvrđena i u ostalim paradigmama (Kapović 2010: 59). U drugim se govorima prema n. p. C može mijenjati imenica *t`g* (Kapović 2010: 97).

Imenice *grăb*, *măk* i *prăg* ovamo su prešle iz n. p. A (Kapović 2010: 59, 75). U Biteliću je *grăb* ostao u n. p. A, kao i *prăg* (uz visan lokativ, koji, kako je spomenuto, dolazi još u imenicama *krâj*, *mrăz* i *răt*), a *măk* se mijenja dubletno (Ćurković 2010: 142, 143, 145). Šimundić (1971: 89) dvojne naglasne obrasce bilježi u imenici *prăg*.

Imenica *lèptîr* potječe iz n. p. C (Kapović 2010: 96).

Imenica *čăs* u kratkoj množini glasi *čăsi* i sklanja se po n. p. A, kao i u govoru Bitelića (Ćurković 2014: 144). Druge kratke množine, ako su moguće u uporabi, uzlazno su naglašene u nominativu, genitivu i akuzativu množine, no uzlazan ton nije općenit i u dativu, lokativu i instrumentalu. Za najmanje dvije imenice, *kòń* i *vô*, ustanovili smo da u tim množinskim padežima na osnovi imaju silazan naglasak, koji se na proklitike prenosi kao uzlazan (L mn. *ò końîn*, *ò volîn*, I mn. *s kòńîn*, *s vòlîn*).²⁰ Isti je naglasak zabilježen u novoštokavskome ikavskom (Lisac 2003: 50-51, 162-163) Sungeru u Gorskome kotaru (Kapović 2010: 67, 70) te u arhaičnim štokavskim govorima u Posavini (Kapović 2010: 67). I takve se množine svrstavaju u n. p. B (Kapović 2010: 67) bez obzira na to što ne slijede paradigmatski obrazac u potpunosti, jer ih se zbog prenošenja (a ne preskakanja) naglasaka na proklitiku nikako ne može odrediti kao pomičnu n. p. C.

Nominativi duge množine redovito imaju silazan naglasak na osnovi (npr. *bîkovi*, *čëpovi*, *žëpovi*, *nôževi*, *pòpovi*, *stòlovi*, *vòlovi*), dakle ne pripadaju n. p. B. „Na zapadu je to često posljedica mlađega prodora duge množine“ (Kapović 2006: 165) i tumači se ujednačivanjem prema n. p. C, koje se „događa u mnogim govorima Dalmatinske zagore“ (Kapović 2006: 165; usp. Kapović 2010: 62). U Biteliću se dio imenica sklanja po n. p. B i u dugoj množini (N mn. *dilovi*, *kròvovi*, *pòdovi*, *pòpovi*, *stòlovi*, *vòlovi* itd.), a dio se ponaša drukčije (N mn. *čëpovi*, *žëpovi*, *dvòrovi*, *g`čëvi*, *kvàrovi*, *lëšovi*, *žùlevi*), no u tome govoru te imenice nisu prešle u n. p. C, nego u n. p. A (Ćurković 2014: 146-147). Zbog manjka dugih

²⁰ Prvotno je u slobodnome govoru jedne ispitanice zabilježen I mn. *s kòńîn*. Isto nam je potvrdio i ispitanik, s kojim smo potom provjerili i odgovarajuće oblike za niz drugih imenica s ovoga popisa. Samo je još imenica *vô* imala silazne naglaske u kratkim množinskim padežima. S ispitanikom smo također provjerili je li u tim padežima dviju imenica naglasak vezan za slog osnove ili za početak fonetske riječi.

množinskih padeža u prikupljenoj građi ne možemo reći koji se od dvaju u literaturi spominjanih prijelaza dogodio u govoru Jabuke.

n. p. C

Primjer (1): N jd. *lâd*, G jd. *lâda*, D jd. *lâdu*, A jd. *lâd* (ù *lād*), V jd. -, L jd. *u lādu*, I jd. *lādon*.

Primjer (2): N jd. *sîn*, G jd. *sîna*, D jd. *sînu*, A jd. *sîna* (zà *sīna*), V jd. *sîne*, L jd. *ò sīnu*, I jd. *sīnon*.

Popis: *bîs*, *bôd*, *Bôg*, *brîg*, *brôd*, *cîv*, *dân*, *dâr*, *dûg*, *glâs*, *grâd*, *kòmād*, *kôs*, *kûs*, *kvâs*, *lâd*, *Lâkat*²¹, *lâz*, *lîk* 'lijek', *lôj*, *lôv*, *mêd*, *mîr*, *mîsêc*, *môst*, *mòzak*, *mrâv*, *mûž*, *nôs*, *plôd*, *pļusak*, *pôst*, *pôt*, *òbičāj*, *rôd*, *rôg*, *sîn*, *slüčāj*, *smîj*, *stân*, *stîd*, *strâ* (G jd. *strâ*), *svît*, *vîtêz*, *vûk*, *zêc*, *zîd*, *znôj*.

U sklonidbi imenica s popisa naglasak je bio „ili čeonu (na početku fonetske riječi, pri čemu je redovno bilo preskakanje na proklitiku) ili na prvom jakom morfemu, što se i danas čuva u imenica koje nisu promijenile deklinacijski obrazac“ (Ćurković 2014: 149).

Prema jednomu „ranom morfološko-semantičkom razgraničavanju“ (Kapović 2010: 80), imenice koje označuju neživo imaju visan, a one koje označuju živo čelan lokativ jednine (Kapović 2006: 168; Kapović 2010: 80; usp. Ćurković 2014: 150 i Marković 2012: 276). U govoru Jabuke zabilježene su dvije iznimke tomu pravilu: imenica *Bôg* (dosljedno u L jd. *na Bògu*, *o Bògu*, *po Bògu*)²² i djelomično imenica *vûk* (L jd. *ò vûku*, *o vûku*). Dativ semantički neživih imenica u mnogim se govorima naglasno izjednačuje s visnim lokativom (Kapović 2006: 168; Kapović 2010: 80), no „dosta zapadnih govora čuva staru razliku“ (Kapović 2006: 168). Tako se „[u] govoru Bitelića dobro [...] čuva razlika prema visnosti u dativu i lokativu jednine“, no navode se i primjeri ujednačivanja kao D jd. *bròdu*, *rògu* i *stògu* (Ćurković 2014: 150). Čuvanje čeonoga naglasaka u dativu također bilježe Kurtović Budja (2009: 77, 126) i Šimundić (1971: 96). Za govor Jabuke, na temelju ispitanikovih odgovora koje navodimo u nastavku, možemo reći da većinom čuva stari odnos dativa i lokativa jednine. Čelan naglasak: D jd. *bòdu*, *brîgu*, *bròdu*, *cîvu*, *dûgu*, *glâsu*, *kòmādu*, *kôsu*, *kûsu*, *kvâsu*, *lâdu*, *Lâktu*, *lâzu*, *mèdu*, *mîsêcu* (i *Mîsêcu*), *mòstu*, *mòzgu*, *mrâvu*, *òbičāju*, *plòdu*, *pļusku*, *pòstu*, *pòtu* (N jd. *pôt*), *slüčāju*,

²¹ Po više su puta s ispitanikom provjereni relevantni padeži opće imenice *lâkat* i toponima *Lâkat* (za lokalitet uz Rudu, rijeku koja protječe kroz mjesto). Zaključeno je da se opća imenica sklanja po n. p. A, a toponim po n. p. C, no moramo pribilježiti i izniman primjer, L jd. *na lāktu*, koji bi tu klasifikaciju, ako se slični primjeri potvrde i u budućnosti, mogao dovesti u pitanje. Što se tiče mogućih razloga naglasnoga razdvajanja apelativa i toponima, možda nije nevažno to što se u blizini Lakta, i to također uz rijeku, nalazi lokalitet Gaz i da se odgovarajući toponim *Gâz* sklanja upravo po n. p. C (G jd. *òd Gāza*, A jd. *nā Gāz*, L jd. *na Gāzu* i sl.).

²² Provjereno s ispitanikom i jednom od ispitanica. Napominjemo da u ispitaničinim primjerima nije riječ o frazeološkoj uporabi navedene imenice.

stânu, zîdu. Obje mogućnosti: D jd. *grâdu* i *grádu*, *nòsu* i *nòsu*. Visan naglasak: D jd. *bîsu*, *liku* 'lijeku', *lòju*, *lòvu*, *ròdu*, *rògu*, *smiju*, *stîdu*, *znòju*.

Ćurković (2014: 150) navodi da „[v]elik broj imenica u govoru Bitelića množinske padeže ujednačava prema NAV i oblicima iz n. p. A“. Ovdje, vezano uz to, zbog manjka podataka o dugoj množinskoj sklonidbi možemo samo navesti relevantne primjere iz govora ispitanica, u kojima supostoje stariji (visni) i noviji (nevisni) oblici: G mn. *dàròvā*, *golubòvā*, *rògòvā*, *sinòvā*, L mn. *u karòvīn*.

Imenica *kòmād* u Jabuci ne prelazi u n. p. B (Kapović 2010: 96), a ne mijenja paradigmu ni u Biteliću (Ćurković 2014: 148). U Biteliću imenica *mîr* prelazi u n. p. B (Ćurković 2014: 145; Kapović 2010: 96), no u Jabuci bilježimo preskakanje u primjerima A jd. *ù mîr* i *zà mîr*. Imenice *mòzak* i *plÿsak* ne prelaze u n. p. A (Kapović 2010: 96).

Drugdje u n. p. B mogu biti imenice *kûs*, *kvâs*, *lôj* i *pôt* (Kapović 2010: 96). Za *lôj* i *kvâs* i u Biteliću je, kao i u Jabuci, potvrđena n. p. C (Ćurković 2014: 148). Imenica *lâz* može biti i n. p. A, odakle može prijeći u n. p. B (Kapović 2010: 59, 96).

Iz n. p. B (Kapović 2010: 75) ovamo su prešle imenice *kvar* i *lîk* 'lijek'. U Biteliću je prešla samo imenica *lîk* (Ćurković 2014: 147, 148).

3.2. Imenice *a*-vrste srednjega roda

Morfovi za jedninu: N jd. **-o**, **-e**, **-ø**. G jd. **-ā**. D jd. **-u**. A jd. **-o**, **-e**, **-ø**. V jd. **-o**, **-e**, **-ø**. L jd. **-u**. I jd. **-on**.

Morfovi za množinu: N mn. **-a**. G mn. **-ā**. D mn. **-īn**. A mn. **-a**. V. mn. **-a**. L mn. **-īn**. I mn. **-īn**.

Primjer za sklonidbu *a*-vrste srednjega roda: N jd. *sèl-o*, G jd. *sèl-a*, D jd. *sèl-u*, A jd. *sèl-o*, V jd. -, L jd. *u sèl-u*, I jd. *sèl-on*. N mn. *sèl-a*, G mn. *sèl-ā*, D mn. *sèl-īn*, A mn. *sèl-a*, V mn. -, L mn. *pò sel-īn*, I mn. *sèl-īn*.

U nominativu, akuzativu i vokativu jednine jednakosložnih imenica, ovisno o palatalnosti osnove, dolazi ili morf *-o*, npr. N jd. *mîsto* ili morf *-e*, npr. N jd. *pòļe*²³ (Marković 2012: 271). Iz raspodjele je izuzeta imenica *pódnē*, koja ima isti lik u svim padežima (usp. Kurtović Budja 2009: 79). U instrumentalu srednjega roda ne ostvaruje se opreka prema palatalnosti (I jd. *kòpļon*, *pêrjon*, *sřcon*, *sûncon*, *úžon*).²⁴ Takvo je stanje također zabilježeno u Imotskoj krajini i Bekiji (Šimundić 1971: 99), a i „u Biteliću prevladavaju oblici s nastavkom -

²³ Silić i Pranjkić (2007: 114): „Kao nepčani suglasnici ponašaju se ponekad i *c* i *r*, pa i iza njih dolazi *-e* kao oznaka srednjega roda: *lîc-e*, *sûnc-e*, *sřc-e*, *môr-e*.“

²⁴ Kutlešić Bijader (1900: 4, 22): I jd. *svanućem*, *spasenjem*.

on“ (Ćurković 2014: 152). U Makarskome primorju zabilježen je I jd. *jājōn* (Kurtović Budja 2009: 81).

Posebnu skupinu unutar ovoga sklonidbenog tipa čine imenice nekadašnjih suglasničkih sklonidaba (Brozović i Ivić 1988: 21-22; usp. Ćurković 2014: 151), npr. *dīte* (G jd. *dīteta*) i *vrīme* (G jd. *vrīmena*). U nominativu, akuzativu i vokativu tih imenica, prema Markoviću (2012: 271; usp. Kurtović Budja 2009: 79), dolazi padežni morf - \emptyset , a ostali se padeži tvore uobičajenim morfovima.²⁵ Unutar dijalekta neke se takve imenice mogu sklanjati i jednakosložno i nejednakosložno (Menac-Mihalić 2005: 52-54). U Jabuci smo zabilježili G jd. *jāja* i *jājeta* (usp. Menac-Mihalić 2005: 53) te G jd. *crīveta*, kako dolazi u Gali i Otoku (Menac-Mihalić 2005: 53). U Otoku je zabilježen G jd. *grla* i *grleta* (Menac-Mihalić 2005: 53), no duži oblik, prema ispitaniku, u Jabuci nije uobičajen.

U množini su po fleksijskome morfu -*a* jednaki nominativ, akuzativ i vokativ (Marković 2012: 271). U dativu, lokativu i instrumentalu množine dolazi morf -*īn*, npr. L mn. *u Ržīštīn* (N mn. *Ržīšta*).

Kao u govoru Bitelića, „[u] imenica kojima osnova završava suglasničkim skupom u G mn. se umeće nepostojano *a*, npr. N jd. *jūt̄ro*, G mn. *jūt̄ārā*“ (Ćurković 2014: 152). U Biteliću se odraz jakoga poluglasa kao nepostojanoga *a* može naći u G mn. *srdācā* (Ćurković 2014: 152), no ističe se da je taj oblik rijetkost i da se češće čuje G mn. *srcā*. U Imotskoj krajini i Bekiji (Šimundić 1971: 99) ne umeće se *a* u osnovu te imenice (potvrđena su oba duga naglasaka na samoglasnome *r*), a tako je i kod ispitanika (G mn. *srcā*).

Imenice *ōko* i *ūvo* u množini su ženskoga roda i mijenjaju se prema *i*-vrsti (N mn. *ōči*, *ūši*) (Marković 2012: 273, 281, 288-289). Imenica *auto* u jednini je srednjega (usp. Ćurković 2014: 151 i Marković 2012: 271), a u množini muškoga roda (N mn. *auti*).

Gramatičku množinu zbirnih imenica srednjega roda bilježimo u oblicima N *ōsja pūstā* i A mn. *sūža*. Takve oblike – u nominativu – navodi i Šimundić (1971: 98-99), pri čemu nije posve jasno kako ih zapravo definira i kako se te imenice ponašaju, i sintagmatski i paradigmatski, u govorima Imotske krajine i Bekije. Za morf -*a* u spomenutom primjeru *sūža* nije dvojbeno da označuje akuzativ množine srednjega roda, no primjer iz starije građe²⁶ ne dopušta nam da ustvrdimo kako se takve imenice u cijeloj množinskoj paradigmi mijenjaju po *a*-vrsti srednjega roda.

²⁵ O drugim detaljima sinkronijske raščlambe tih imenica nema potpunoga dogovora ni konačnih zaključaka (Marković 2012: 275).

²⁶ Kutlešić Bijader ima primjere *Kamenja im pokvariše tilo* (1900: 9) i *Da umiri zemlju i kamenja* (1900: 19), koji se uklapaju u paradigmu, ali u lokativu množine iste imenice rabi morf -*am* iz *e*-vrste umjesto morfa -*im* iz *a*-vrste: *Da Veselo o kamenjam trude* (1901: 11).

n. p. A

Primjer: N jd. *blàto*, G jd. *blàta* (*òd blata*), D jd. *blàtu*, A jd. *blàto*, V jd. -, L jd. *ù blatu*, I jd. *blàton*.

Popis: *blàto*, *bògastvo*, *bràšno*, *brìme*, *gòvedo*, *jùtro*, *klùpko*, *kòlino*, *kòpļe*, *kòrito*, *lìto*, *màslo*, *mìsto*, *oglèdalo*, *sùnce*, *žìto*.

Imenice *blàto*, *bràšno*, *jùtro*, *klùpko*, *lìto*, *mìsto*, *sùnce* i *žìto*, za koje Kapović (2011b: 118) navodi mogućnost prelaska u n. p. C, u govoru Jabuke ne mijenjaju paradigmu. Tako je s navedenim imenicama i u Biteliću (Ćurković 2014: 153).

Imenica *bògastvo* u Biteliću prelazi u n. p. B (Ćurković 2014: 155; Kapović 2011b: 118). Prema Šimundićevim (1971: 101) podacima ta je imenica, kao i u Jabuci, „[b]ez akcenatske [...] promjene“.

Imenica *kòpļe* u Jabuci i Biteliću (Ćurković 2014: 153) mijenja se po n. p. A, no drugdje može biti i n. p. B (Kapović 2011b: 118).

U genitivu množine naglasnoga tipa *gòvedo* dolaze silazni naglasci: G mn. *gòvèdā*, *kòlīnā*, *kòrītā*. Isto je zabilježeno u Imotskoj krajini i Bekiji (Šimundić 1971: 101). U govoru Bitelića, koji je inovativan u genitivu množine *a*-vrste, prevladavaju oblici kao G mn. *gòvèdā* (Ćurković 2014: 154, 173).

n. p. B

Primjer: N jd. *krìlo*, G jd. *krìla*, D jd. *krìlu*, A jd. *krìlo*, V jd. -, L jd. *na krìlu*, I jd. *krìlon*. N mn. *krìla*, G mn. *krilā*, D mn. *krilīn*, A mn. *krìla*, V mn. -, L mn. *na krilīn*, I mn. *krilīn*.

Popis: *bràstvo*, *díte* (G jd. *dīteta*), *ghízdo*, *gòvno*, *gúvno*, *krìlo*, *klišta* (*plurale tantum*), *líce*, *mlíko*, *pèro*, *písmo*, *plúca* (*plurale tantum*), *prélo*, *rèbro*, *rešèto*, *slòvo*, *ústa*, *úže* (I jd. *úžon*), *vèslo*, *víno*, *vráta* (*plurale tantum*).

Za imenicu *prélo*, koja drugdje može biti n. p. A (Kapović 2011b: 125), u Jabuci je potvrđena n. p. B.

Imenica *slòvo* ovamo je prešla iz n. p. C (Kapović 2011b: 137), što se objašnjava analogijom prema N, A i V mn. *slòva* (Kapović 2011b: 129, 130).

Tri imenice *pluralia tantum*, *klišta*, *plúca* i *vráta*, drugdje su posvjedočene u n. p. C (Kapović 2011b: 137). Zabilježeno je da imenica *vráta* u lokativu odstupa od paradigme (A mn. *vráta* i *na vráta*, ali L mn. *nà vrātīn*).

Imenica *sèlo*, prema ispitanikovim odgovorima, u množini glasi N mn. *sèla*, G mn. *sélā*, L mn. *pò selīn*, *ù selīn* (tomu se može dodati i da je za naselje u blizini Trilja općenit izgovor *Nòvā Sèla*), što je značajna razlika u odnosu na govor Bitelića, u kojemu je u svim jedninskim i množinskim padežima te imenice općenit kratkouzlazni naglasak (Ćurković 2014: 155). N

mn. *sèla* dolazi i u Makarskome primorju (Kurtović Budja 2009: 79), a u Imotskoj krajini i Bekiji zabilježena je dvojnost, N mn. *sèla* i rjeđe *sèla* (Šimundić 1971: 102). Kapoviće (2011b: 121) je zaključak „da je većina novoštok. govora (ako ne i svi) prije imala samo tip *sèla*“, koji se „danas čuva samo u ostacima“.

Kao i u govoru Bitelića (Ćurković 2014: 156), imenica *gòvno* u množini se mijenja prema n. p. A (N mn. *gòvna*, A mn. *ù gòvna*).

Izdvojen obrazac u paradigmi ima imenica *dite* (Ćurković 2014: 156), koju „svrstavamo pod n. p. B zbog vokativa jd.“ (Kapović 2011b: 126).

n. p. C

Primjer: N jd. *zvòno* G jd. *zvòna* (*òd zvona*), D jd. *zvònu*, A jd. *zvòno* (*nà zvono*), V jd. -, L jd. *nà zvonu*, I jd. *zvònon*. N i A mn. *zvòna*.

Popis: *blâgo*, *břdo*, *dřvo*, *gřlo*, *òko*, *ûvo*, *zřno*, *kòlo*, *mêso*, *môre*, *nèbo*, *pòle*, *sîno*, *sřce*, *tîlo*, *tîsto*, *vrîme*.

Imenice *břdo*, *gřlo* i *zřno*, koje su izvorno n. p. A (Kapović 2011b: 118, 137), na popisu su zbog preskakanja naglasaka (npr. A jd. *nà brdo*), no samo je za imenicu *břdo* potvrđen „potpuni prelazak“ u n. p. C, tj., prema Kapoviću (2011b: 113), i preskakanje u jednini i pomak naglasaka u množini (N mn. *brđa*).

U n. p. C srednjega roda očekuje se, kao u n. p. C semantički živih imenica muškoga roda, nevisan lokativni naglasak, npr. *pò poļu* (Ćurković 2014: 157; Kapović 2010: 80; Kapović 2011b: 127-128). Kapović (2011b: 128) navodi da se iznimke javljaju samo u dugim osnovama i pretpostavlja da su visni lokativi „nastali analogijom prema m. r.“. U Jabuci je potvrđen L jd. *na mòru*, što je i Kapović (2011b: 128) zabilježio u Prapatnicama. Šimundić (1971: 102) za *blâgo*, *mêso*, *môre* i *zlâto* navodi dvojak lokativ. Za Bitelić Ćurković (2014: 157) navodi L jd. *na mèsu*, *na mòru* (uz *nà mōru*) u *sînu* (uz *ù sīnu*), u *tîlu*, u *tîstu*, ali i *na zvònu* (kratka osnova). U Biteliću su visni naglasci mogući i u nekadašnjim *n*-osnovama (Ćurković 2014: 157, 158), za što smo potvrdu dobili i u slobodnome govoru jedne ispitanice: L jd. *po vâkōn vrimènu*.

N-osnove, kao u Biteliću (Ćurković 2014: 158), pokazuju visnost u množini (N mn. *vrîmèna*, D, L i I mn. *vrîmènīn*). Kada je pak riječ o imenicama jednakosložne sklonidbe, u Biteliću je visna množina potvrđena samo „u primjeru N mn. *drva*“ (Ćurković 2014: 158), no u govoru Jabuke to je barem nešto šira pojava: uz N mn. *drva* zabilježeno je *brđa*, *zvòna* (ispitanice) i *pòla* (ispitanik; kod njega također N mn. *zvòna*, ali i *nèba*, *sřca*, *tîla*). U ovome slučaju uzlazni naglasci odraz su starijega stanja, koje nigdje u štokavštini nije u potpunosti očuvano (Kapović 2011b: 129-130), no bilo je zabilježeno kao prevladavajuće u Imotskoj

krajini i Bekiji (Šimundić 1971: 100-101). Silazni su naglasci rezultat sekundarnih ujednačivanja prema jednini (Kapović 2011b: 129-130, 142).

3.3. Imenice *e*-vrste

Morfovi za jedninu: N jd. **-a, -o**. G jd. **-ē**. D jd. **-i**. A jd. **-u**. V jd. **-a, -o, -e**. L jd. **-i**. I jd. **-ōn**.

Morfovi za množinu: N mn. **-e**. G jd. **-ā, -ī**. D mn. **-an, -on**. A mn. **-e**. V mn. **-e**. L mn. **-an, -on**. I mn. **-an, -on**.

Primjer za sklonidbu imenica *e*-vrste: N jd. *kùc-a*, G jd. *kùc-ē*, D jd. *kùc-i*, A jd. *kùc-u*, V jd. *kùc-o*, L jd. *ù kuć-i*, I jd. *kùc-ōn*. N mn. *kùc-e*, G mn. *kùc-ā*, D mn. *kùc-an* (ili *kùc-on*), A mn. *kùc-e*, V mn. *kùc-e*, L mn. *ù kuć-an* (ili *ù kuć-on*), I mn. *kùc-an* (ili *kùc-on*).

Imenice koje nominativ jednine tvore dodavanjem morfa *-a* na osnovu ženskoga su (npr. *žena*) ili muškoga roda (muška imena kao *Lûka* i opće imenice kao *čàća*) (Ćurković 2014: 159). Marković (2012: 287) govori i o imenicama općega ili zajedničkoga roda tipa *ubojica*, koje „mogu imati modifikatore različitih rodova“. Na temelju malobrojnih primjera čini se da gramatički rod takvih imenica nije strogo uvjetovan spolom referenta: G jd. *òd ovōg ùbojicē* (ispitanik), ali V jd. *jàdnā vàralico* (jedna ispitanica, za muški spol).

Ovoj sklonidbi pripadaju i neke imenice muškoga roda s morfovima *-e* i *-o* u nominativu. Morf *-e* nalazimo u imenima tipa *Máte* (usp. Kurtović Budja 2009: 84). Morf *-o* imaju „umanjenice ili hipokoristici *médo*, [...], *brájo* i sl.“ (Ćurković 2014: 159), potom muška imena „koja imaju dugouzlazni naglasak na prvom slogu“ (Ćurković 2014: 159), npr. G jd. *kod Zdrávkē*, D jd. *Žělki*, I jd. *s Jérkōn*, a tako se sklanjaju i imena s dugosilaznim naglaskom *Dîno* i *Mîro* (D jd. *Mîri*, I jd. *sa Mîrōn*).

Imenica *mätēr* jedina je koja nominativ tvori morfom *-ø* (usp. Kurtović Budja 2009: 88).

U dijalektu općenito nisu rijetka analoška vraćanja velarâ *k* i *g* u dativ i lokativ jednine (Ćurković 2014: 159). Šimundić (1971: 105) tako u Imotskoj krajini i Bekiji uočava: „Desibilarizacija je zahvatila većeg maha [...] i najfrekventniji su palatalizirani oblici onih riječi koje su najbliže svakodnevnom životu kao npr. *jăbuci*, *müci*, *nözi*, *túzi* i dr. premda ni oni nisu uvijek takvi.“ Analoški velari „u govoru Bitelića dolaze samo u dvosložnim riječima poput DL jd. ž.r. *báki*, *tùki*, dok se u ostalim slučajevima sibilizacija provodi, npr. DL jd. ž.r. *rúci*, *nözi*, osim ako osnova završava suglasničkim skupom, npr. DL jd. *gùski*, *igráčki*“ (Ćurković 2014: 159). U Jabuci smo zabilježili sljedeće odgovore dviju ispitanica: D jd. *mòtiki*, *slúgi*, *tùki*,

L jd. *u apotéki, na dàski, na kùgi, nà sliki, na žègi; ù Africi, u Àmerici, u báci, ù jabuci, na nòzi, u rúci, u vójsci.*²⁷

U vokativu jednine općih imenica ženskoga roda koje u osnovi nemaju tvorbeni morf -*ic-* redovit je padežni morf -*o* (npr. N jd. *sèstra*, V jd. *sèstro*), što bi, sudeći prema primjerima koje donosi Menac-Mihalić (2005: 55), moglo vrijediti i općenito u dijalektu. U općim imenicama muškoga roda bez morfa -*ic-* nalazimo i vokativni morf -*a* (V jd. *čàća, gàzda*).

Muška osobna imena imaju morf -*a*, npr. V jd. *Ìlija, Lûka* (usp. Šimundić 1971: 105). Za ženska osobna imena Šimundić (1971: 105) opisuje ovakvu situaciju, koja vrijedi i za govor Jabuke: ženska imena imaju morf -*a* ako su tipa *Màrija*, tj. ako su najmanje trosložne i nemaju morf -*ic-*, i ako su tipa *Ìvka*, tj. ako imaju suglasnik u zatvorenu slogu ispred *k*; u ostalim imenima dolazi -*e*, npr. V jd. *Ànže*²⁸, *Àne, Jèle, Mâre, Nède, Rùžice*.

Imenice ženskoga roda s tvorbenim morfom -*ic-* redovito imaju vokativ na -*e* (V jd. *kùćice, ròdice*), no imenice općega ili zajedničkoga roda s istim tvorbenim morfom nemaju jedinstvenu tvorbu vokativa: V jd. *kùkavice, ùbojico, vàralico* (odgovori jedne ispitanice; prva je dva primjera potvrdio i ispitanik).

U genitivu je množine najčešći morf -*ā*, pri čemu su u uporabi i oblici s nepostojanim *a* u osnovi (G mn. *bìčāvā, igālā, metālā*). Morf -*u* dolazi u primjerima G mn. *nògū i rùkū*, kao i drugdje u dijalektu (Menac-Mihalić 2005: 55). Za morf -*i* nemamo potvrdu osim u primjerima kao što je *pēt úrī*, koji dolaze i u Biteliću (Ćurković 2014: 136) te u Imotskoj krajini i Bekiji (Šimundić 1971: 106).

Kao što u govoru ispitanica nije potvrđen morf -*ima* u *a*-vrsti, tako nije potvrđeno ni dativno, lokativno i instrumentalno -*ama* u *e*-vrsti. To su morfovi koji se očekuju „u sjevernim predjelima dijalekta“ (Lisac 2003: 56), no javljaju se u određenoj mjeri i na jugu, npr. u Mratovu (Lisac 2008: 110), Biteliću (Ćurković 2014: 159, 160, 163, 165), Otoku (Menac-Mihalić 2005: 56), Dobrinčima (Menac-Mihalić 2005: 56) i u govorima Makarskoga primorja (Kurtović Budja 2009: 83-84, 85, 88). U Jabuci u tim padežima dolazi morf -*an* (npr. D mn. *kòzan, óvcán*, L mn. *po pòlan, u jèdnīn kùćán*), nerijetko i -*on* (npr. L mn. *ù Čaporicon, na dàskon, nà gaćon, na mašínon, I mn. rùkon*).²⁹ Morf -*on* potvrđen je u govoru starijega stanovništva Bitelića (Ćurković 2014: 43) i u Gali (Menac-Mihalić 2005: 56), a Šimundić (1971: 106) za imotske i

²⁷ Kutlešić Bijader: D jd. *tugi* (1901: 5, 23), *riki* (1901: 7), L jd. *u tuzi* (1900: 7).

²⁸ Isto ima i Kutlešić Bijader (1891: 9): V jd. *Andje*.

²⁹ Morf -*om* nalazimo u naslovu Kutlešić Bijaderova djela *Pisma o prizidom potoka sela Jabuke* (1901). Čuvanja nesinkretiziranih množinskih oblika u *e*-vrsti – za razliku od *a*-vrste – nema, osim ako to nije slučaj u stihu *U skupština ponizuju krive* (1900: 16). Moguće je da se radi o tipografskoj pogrešci, što u korištenim izvorima nije rijetkost.

bekijske govore piše da je među mogućim morfovima „najfrekventiji -on“ te navodi primjer s duljinom na *o*: „DLI. mājḱōn“. Navedeni autor taj morf tumači analogijom prema zbirnim imenicama i njihovim instrumentalima kao što su „bracon, dicon, drvljon, kamenjon“.

n. p. A

Primjer: N jd. *tīca*, G jd. *tīcē*, D jd. *tīci*, A jd. *tīcu* (*zà tīcu*), V jd. *tīco*, L jd. *ò tīci*, I jd. *tīcōn*. N mn. *tīce*, G mn. *tīcā*, D mn. *tīcan*, A mn. *tīce*, V mn. -, L mn. *ò tīcan*, I mn. *tīcan*.

Popis: *bāba, bèside, brèskva, cr̃kva, đīna, družina, gòmila, grāža, izba, jābuka, knīga, kòliba, kòpita*³⁰, *kòpriva, kòšara, kòšuļa, kr̃cma, kròšna, lèdina, lòpata, mātēr, mīsa, mòtika, ròdbina, smòkva, sikira, tīca*.

U n. p. A govora Jabuke jesu i imenice *izba, kr̃cma* i *ròdbina*, koje se u drugim hrvatskim govorima mogu sklanjati i po n. p. B (Kapović 2011c: 152, 160). Za imenicu *kròšna* Kapović (2011c: 160) navodi samo n. p. B, kako dolazi i u Biteliću (Ćurković 2014: 163), no u Jabuci smo zabilježili oblike N jd. *kròšna* i L mn. *ù krošnama*, u kojima je, dakle, naglasak vezan za osnovu.

Što se tiče genitiva množine naglasnoga tipa *bèside*, situacija je ista s kakvom smo se susreli u n. p. A *a*-vrste muškoga i srednjega roda (tipovi *jèzik* i *gòvedo*), dakle čuva se silazni naglasak: G mn. *bèsīdā, gòmīlā, kòlībā, kòprīvā, kòšūļā, lèdinā, lòpātā, mòtīkā, sīkīrā*. U Biteliću imenice toga tipa – kao što je bilo s imenicama tipova *jèzik* i *gòvedo* – najčešće imaju uopćen uzlazni naglasak (Ćurković 2014: 160-161). To bi uopćavanje, kako se navodi, „mog[O] biti specifičnost govora okolice Sinja“ (Ćurković 2014: 161). Kurtović Budja (2009: 123) navodi G mn. *lòpātā*, a Šimundić (1971: 109) uz češći genitiv množine tipa *bèsīdā* bilježi i tip *bèsīdā*, za koji napominje da je „posljedica jake analogije prema ostalim padežima“.

n. p. B

Primjer: N jd. *žèna*, G jd. *žènē*, D jd. *žèni*, A jd. *žènu*, V jd. *žèno*, L jd. *o žèni*, I jd. *žènōn*. N mn. *žène*, G mn. *žénā*, D mn. *žènan*, A mn. *žène*, V mn. -, L mn. *o žènan*, I mn. *žènan*.

Popis: *bráda, bója, bréza, glīsta, igra, júva, kòza, kràža, múna, òsa, pelèna, pláca, púra, r̃pa, rúda, sèstra, slanīna, slobòda, snága, stàza, sùza, svàža, svića, sviña, tráva, vídra*³¹, *vrba, vr̃sta, zmīja*³², *zvīzda, žèļa, žèna*.

Na popisu je imenica *stàza*, drugdje posvjedočena i u n. p. B i u n. p. C, iz kojih naknadno može prijeći u n. p. A (Kapović 2011c: 161). Imenice s popisa *glīsta, zvīzda* i *igra*

³⁰ U govoru Bitelića u jednini je *kòpito*, a *kòpīte* (*e*-vrsta i ženski rod) u nominativu, akuzativu i vokativu množine (Ćurković 2014: 153, 154).

³¹ Izvorno imenica srednjega roda, koja drugdje može imati kratak slog osnove i mijenjati se po n. p. A (Kapović 2011b: 126; HJP: s. v. *vedro* i *vjedro*).

³² Čilaš Šimpraga (2010: 185) u Jabuci je zabilježila *zmīja*.

drugdje prelaze u n. p. C (Kapović 2011c: 160-161). Za imenicu *òsa* moguće je da sasvim ili samo u množini prijede u n. p. C (Kapović 2011c: 160). Jednina te imenice svakako ostaje u ovoj paradigmi, no za množinu smo od jedne ispitanice dobili odgovor N mn. *òse*.

Imenica *pelèna* može biti i n. p. A (Kapović 2011c: 152), a ta se mogućnost ostvaruje i unutar samoga mjesnoga govora Jabuke.

U n. p. C u drugim govorima mogu biti imenice *júva*, *kòza*, *vrba* i *vrsta* (Kapović 2011c: 160-161, 168), a po n. p. A može se mijenjati imenica *bója* (Kapović 2011c: 160). Imenice *rpa* i *sùza* mogu se mijenjati po svim trima paradigmama (Kapović 2011c: 152, 160).

Većina navedenih imenica i u govoru Bitelića pripada n. p. B (Ćurković 2014: 163-164). Iznimka su imenice *sùza*, koja ondje pripada n. p. C (Ćurković 2014: 165), *pelèna/pèlena*, koja je ondje samo na popisu n. p. A (Ćurković 2014: 160), i *rpa*, za koju nema podatka.

Iz n. p. A ovamo prelaze imenice *bréza* (uz duljenje sloga), *kràža* i *pláća* (Kapović 2011c: 151, 152). Imenica *bréza* isti morfološki naglasak ima i u Biteliću (Ćurković 2014: 163).

Iz n. p. C prešle su imenice *bráda*, *slobòda*, *svíña* i *žèļa* (Kapović 2011c: 168). U Biteliću se isto dogodilo s imenicama *bráda* i *slobòda* (Ćurković 2014: 163), no imenice *svíña* i *žèļa* ostale su u n. p. C (Ćurković 2014: 165).

n. p. C

Primjer: N jd. *òvca*, G jd. *òvcē*, D jd. *òvci*, A jd. *òvcu* (*üz òvcu*), V jd. *òvco*, L jd. *na òvci*, I jd. *òvcōn*. N mn. *òvce*, G mn. *òvácā*, D mn. *òvcan*, A mn. *òvce* (*üz òvce*), V mn. -, L mn. *na òvcan*, I mn. *òvcan*.

Popis: *cèsta*, *čèļa*, *dàska*, *dìca*, *gláva*, *gòra*, *grána*, *ìgla*, *kòsa*, *lòza*, *mèža*, *mètļa*, *nòga*, *planìna*, *ròsa*, *rúka*, *sramòta*, *stiña*, *strìļa*, *òvca*, *vòjska*, *vòda*, *zèmļa*, *zìma*.

U n. p. C imenica *e*-vrste lokativ jednine visan je svugdje osim u imenici *dìca* (Ćurković 2014:166; Kapović 2011c: 163). Kapović (2011c: 163) za izvornu opreku dativa i lokativa po visnosti navodi da se ona u štokavaca često gubi u korist lokativnoga naglasaka, no dodaje da „ima još govorā (npr. po Dalmatinskoj zagori) gdje se razlika čuva“. Na temelju ispitanikovih primjera (D jd. *mèži*, *mètļa* i *òvci*) može se reći kako opreka u govoru Jabuke nije izgubljena, no uzorak nije dovoljan da bismo zaključili i kako je nenarušena. U Biteliću se razlika tek djelomično čuva (Ćurković 2014: 166). Šimundić (1971: 109) je u Imotskoj krajini i Bekiji bilježio dvojne mogućnosti u dativu jednine, a u Makarskome primorju (Kurtović Budja 2009: 127) za n. p. C *e*-vrste navodi se samo noviji dativni naglasak.

U dativu, lokativu i instrumentalu množine imenicâ dugoga sloga „[i]zvorna se kračina u svim govorima čuva obično samo u obliku *rùkama*, dok je u mnogim suvremenim govorima u ostalim primjerima (kao *glávama*, *zímama* itd.) ujednačena dužina iz ostalih padeža“

(Kapović 2011c: 164). Upravo je tako u Biteliću (Ćurković 2014: 166), a u Jabuci smo osim navedenoga primjera zabilježili i D i I mn. *stīnan*.

Na popisu su imenice *gōra*, *grána*, *igla* i *stīna*, koje drugdje prelaze u n. p. B (Kapović 2011c: 168). Navedene imenice i u Biteliću ostaju u paradigmi (Ćurković 2014: 165). Imenica *sramōta*, koja može prijeći u n. p. B (Kapović 2011c: 168), ovamo je svrstana na temelju primjera A jd. *nā sramotu* (ispitanik). Imenica *mèžza* može prijeći u n. p. A (Kapović 2011c: 168) i u n. p. B, što se ostvarilo u Biteliću (Ćurković 2014: 163).

Imenica *màgla* može se mijenjati i po n. p. B (Kapović 2011c: 168), a kolebanja u tome smjeru uočena su i u Jabuci (ispitanik i jedna ispitanica imali su A jd. *màglu*, druga ispitanica A jd. *màglu* i *màglu*). Imenice *čèla* i *strīla* također se drugdje mogu sklanjati po n. p. B, imenica *óvca* i po n. p. A (Kapović 2011c: 160, 161, 168). Navedene imenice i u Biteliću su pod n. p. C (Ćurković 2014: 165).

Imenica *planīna*, koja se u Biteliću ostvaruje u svim trima mogućim paradigmama (Ćurković 2014: 165), ovdje je u n. p. C svrstana na temelju ispitanikova opredjeljenja za kombinaciju oblikâ N jd. *planīna* i A jd. *ù planīnu*.

3.4. Imenice *i*-vrste

Morfovi za jedninu: N jd. -**ø**. G jd. -**i**. D jd. -**i**. A jd. -**ø**. V jd. -**i**. L jd. -**i**. I jd. -**i**, -**ju**.

Morfovi za množinu: N mn. -**i**. G mn. -**ī**, -**ijū**. D mn. -**īma**, -**īn**. A mn. -**i**. V mn. -**i**. L mn. -**īma**, -**īn**. I mn. -**īma**, -**īn**.

Primjer za sklonidbu imenica *i*-vrste: N jd. *mlādōst-ø*, G jd. *mlādost-i*, D jd. *mlādost-i*, A jd. *mlādost-ø*, V jd. *mlādost-i*, L jd. *u mladōst-i*, I jd. *mlādost-i*.

U imenici *sō* oblik osnove na -*ō* smjenjuje se s oblikom na -*ol* zbog djelovanja glasovnih zakona o kojima je bilo govora u odjeljku o *a*-vrsti muškoga roda.

Dolazi samo N jd. *ćêr*.³³

U instrumentalu dolazi -*i*, no kod dijela imenica moguće je i morf -*ju*, npr. u I jd. *māšću*. U navedenom se primjeru vidi kako pri povezivanju osnove s morfom -*ju* može doći do glasovnih promjena: u ovome se slučaju provode jotacija te jednačenje po mjestu tvorbe (Ćurković 2014: 167).

Uobičajen je genitiv množine na morf -*ī*, no zabilježen je i G mn. *òčijū*, *ùšijū*, *pršijū*.

U instrumentalu množine (čiji se oblik redovito daje generalizirati na dativ i lokativ) imenice *òko* i *ùvo* glase *òčīma* i *ùšīma*, kako dolazi u glavnini dijalekatne frazeološke građe

³³ Ćurković (2014: 167): „Kao i kod imenice *mätēr* / *mätē* (koja je prešla u *e*-vrstu), kod imenice *ćêr* oblik za akuzativ poopćio se u nominativu.“

(rijetko je zabilježen, npr. u Brnazama, morf *-īn*) (Menac-Mihalić 2005: 58-59).³⁴ Menac-Mihalić (2005: 58) navodi da u ostalih imenica *i*-vrste, na razini dijalekta, prevladava kraći oblik, no u Jabuci smo zabilježili D mn. *kokòšima*.

Zbirne imenice *i*-vrste, kao u govoru Bitelića, „mogu imati i vlastitu gramatičku množinu“ (Ćurković 2014: 169). Zabilježen je jedan primjer (*lûdi bi išli s pràsādīn*), a na temelju konteksta (razgovor o sajmu, v. odjeljak s oglecima govora) može se pretpostaviti da ta množina nije zalihosne naravi, tj. da se doista misli na više zasebnih skupova označenih zbirnom imenicom.

n. p. A

Primjer: N jd. *smřt*, G jd. *smřti* (*òd smrti*), D jd. *smřti*, A jd. *smřt* (*nà smrt*), V jd. -, L jd. *ò smrti*, I jd. *smřti*.

Popis: *čèlād, kòrist, lûbav, mągarād, obíteļ, tèlād, smřt, stùdēn, zèlēn*.

n. p. C

Primjer: N jd. *jèsēn*, G jd. *jèseni*, D jd. *jèseni*, A jd. *jèsēn* (*ù jesēn*), V jd. -, L jd. *u jesèni*, I jd. *jèseni*.

Popis: *bòlēst, cēr, jèsēn, glād, kâp, kòkòš, kòst, křv, lâž, mâst, mlādòst, nît, nôc, pàmēt, péc, přsi* (*plurale tantum*), *rîč, stāròst, vèčēr, zàpovīd, zvîr, žālòst*.

U n. p. C imenica *i*-vrste visni su lokativ jednine te genitiv, dativ, lokativ i instrumental množine (Ćurković 2014: 171), npr. L jd. *u gládi, u jesèni, na kòsti, po níti, u làži, u paméti*, G mn. *čèrī*, D mn. *bolèstima, kokòšima, přsima*, L mn. *o pécima*, I mn. *òcima, ùšima*.

U Biteliću je imenica *mlādòst* svrstana u n. p. A, uz napomenu da kod najstarijih govornika ima primjerâ pomičnoga naglaska (Ćurković 2014: 168). U Jabuci smo zabilježili samo pomičan naglasak u primjerima A jd. *ù mlādost* i *zà mladòst* te L jd. *u mladòsti*. Jednako se ponaša i imenica *stāròst*. Zbog zabilježenoga L jd. *po zapovīdi* na ovome je popisu i imenica *zàpovīd*, koja se u Biteliću sklanja po n. p. A (Ćurković 2014: 168, 169, 170).

4. Pridjevi

Pridjevi su, prema najjednostavnijoj definiciji, „riječi koje poblize označuju imenice“ (Težak i Babić 2009: 115; usp. Ćurković 2014: 174, Marković 2012: 15, 293 i Silić i Pranjković 2007: 133-134) i koje „u hrvatskome ugrubo dijelimo na opisne i odnosne“ (Marković 2012: 293). I jednima je i drugima svojstvena gramatička kategorija mocije, tj. mogućnost promjene po rodu u skladu s imenicom uz koju dolaze (Marković 2012: 320). Opisni pridjevi pritom

³⁴ Kutlešić Bijader (1900: 22): *To sam mojim očima gledao*.

mogu dolaziti i u određenome (npr. N jd. m. r. *dòbrī*, ž. r. *dòbrā*, s. r. *dòbrō*) i u neodređenome obliku (npr. *dòbar*, *dòbra*, *dòbro*), a odnosni, ovisno o kojemu je točno tipu pridjeva riječ, ili samo u određenome (npr. *dalmàtīnskī*, *dalmàtīnskā*, *dalmàtīnskō*) ili samo u neodređenome obliku³⁵ (npr. *Ìvanōv*, *Ìvanova*, *Ìvanovo*) (usp. Silić i Pranjković 2007: 134-135).

4.1. Određeni pridjevski oblici

Primjer (za muški rod; o fleksijskim osobitostima određenih pridjevâ ženskoga i srednjega roda nešto poslije u nastavku): N jd. *dòbrī*, G jd. *dòbrōg(a)*, D jd. *dòbrōmu* (*dòbrōn*), A jd. *dòbrī* ili *dòbrōg(a)*, V jd. *dòbrī*, L jd. *o dòbrōmu* (*dòbrōn*), I jd. *dòbrīn*. N mn. *dòbrī*, G mn. *dòbrī*, D mn. *dòbrīn*, A mn. *dòbrē*, V mn. *dòbrī*, L mn. *o dòbrīn*, I mn. *dòbrīn*.

Ako osnova pridjeva završava palatalom, u genitivu i akuzativu te u dativu i lokativu jednine muškoga roda dolaze preglašeni morfovi *-ēg(a)* i *-ēn* (*ēmu*).³⁶ Preglašeni morf iznimno od navedenoga pravila dolazi i u pridjevu *pòkōjnī*, kojemu osnova ne završava na palatal (G jd. *pòkōjnēga*, D jd. *pòkōjnēmu*).

Genitiv i akuzativ jednine mogu imati neobavezan (no čest) navezak *-a*. Pritom oblik akuzativa jednine ovisi i o semantičkome obilježju živosti imenice uz koju pridjev dolazi, tj. o tome je li imenica semantički živa i ima akuzativ jednak genitivu ili nije semantički živa i ima akuzativ jednak nominativu (Marković 2012: 276).

I dativ i lokativ jednine najčešće dolaze s naveskom, koji je beziznimno³⁷ *-u*, po čemu se govor Jabuke razlikuje od govora Bitelića, u kojemu je redovit navezak *-e* (Ćurković 2014: 178). Navezak *-u* zabilježen je kao jedini mogući navezak u govorima Imotske krajine i Bekije (Šimundić 1971: 126), a Maretić (prema Šimundić 1971: 126) piše da u dalmatinskih pisaca 18. stoljeća prevladava navezak *-u* nad naveskom *-e*.

U množini nema sibiliziranih osnova pa dolazi N mn. *drâgī*, *visokī* i slično. Dativ, lokativ i instrumental množine imaju morf *-īn* (usp. Menac-Mihalić 2005: 86 i Šimundić 1971: 126).

Određeni pridjevi srednjega roda također se dijele prema palatalnosti završnoga suglasnika osnove. Na nepalatalni završetak u nominativu jednine dodaje se *-o*, a na palatalni prijeglasno *-e* (npr. *šúpļe*). U Biteliću se ostvaruju i nepreglašeni oblici kao *šúpļo* i *vrúćo* (Ćurković 2014: 181).

³⁵ Gornjoj se formulaciji može prigovoriti da u različitim varijetetima hrvatskoga jezika posvojni pridjevi preuzimaju morfove određenih pridjevskih oblika, npr. G jd. *Ìvanovōga*, D jd. *Ìvanovōmu* (usp. Marković 2012: 311), no u nastavku će se vidjeti da tako nije i u govoru koji obrađujemo.

³⁶ Preglašeni morf redovito dolazi i u Kutlešića Bijadera, npr. G jd. *do sudnjega dankā* (1891: 8).

³⁷ Tako i u Kutlešića Bijadera (1891, 1900, 1901).

Kao i kod imenica srednjega roda, akuzativ i vokativ jednaki su nominativu i u jednini i u množini. Što se tiče navezaka u jednini te množinskoga dativa, lokativa i instrumentala, vrijedi sve što je prethodno rečeno za muški rod.

U ženskome rodu dativ i lokativ jednine imaju morf *-ōj*³⁸, koji i inače prevladava u govorima Dalmatinske zagore (Lisac 2008: 110). Morf *-ōn*, uobičajen u Makarskome primorju (Kurtović Budja 2009: 108; Lisac 2003: 63), a potvrđen i u govoru Bitelića (Ćurković 2014: 176), iznimno je zabilježen u L jd. u *Němačkōn*. Dativ, lokativ i instrumental množine imaju jednake oblike kao za muški i srednji rod.

Oblici nastali stupnjevanjem uvijek su određeni (Marković 2012: 313) i sklanjaju se prema gore opisanim pravilima. Budući da njihova fleksijska osnova uvijek završava palatalom, to znači i da imaju preglashene oblike u odgovarajućim padežima muškoga i srednjega roda. Ovdje donosimo tvorbe osnove komparativa, uz napomene da se superlativ tvori prefiksom *nâj-* i da su mogući superlativi tipa *nâjzàdñĩ*, *nâjgórñĩ* (usp. Ćurković 2014: 175).³⁹

Supletivne⁴⁰ komparativne oblike imaju pridjevi *zâ* (*gòrĩ*), *dòbar* (*bòlĩ*), *vèlik* (*vècĩ*) i *màlen* (*màñĩ*). I pravilan i supletivan komparativ mogu imati pridjevi *lòš* (*lòšijĩ* i *gòrĩ*) (usp. Menac-Mihalić 2005: 89) i *jèvtĩn* (*jèvtĩnijĩ* i *cĩnijĩ*). Pridjevi *læk* i *lægan*, koji su međusobno zamjenjivi, imaju komparative *lækšĩ* i *læšñĩ*⁴¹ (usp. HJP: s. v. *lasan*). Uz njih dolazi i komparativ *læghĩ*, koji se prema ispitanikovu iskazu rabi samo za označivanje fizičke težine.

Sufiskom *-š-* komparativ još tvore pridjevi *líp* i *mèk*. Sufiks *-j-* nalazimo u komparativima *bìlĩ*, *cřñĩ*, *dùžĩ* (uz *düğlĩ*), *mřžĩ*, *nžĩ*, *rìžĩ*, *tàñĩ*, *tìšñĩ*, a sufiks *-ij-* u *bìsnijĩ*, *brìtkijĩ*, *lìnijĩ*, *pùstijĩ*, *slànijĩ*, *strògijĩ* (uz *stròžijĩ*) i *svètijĩ*.

Određeni se pridjevi, uključujući i komparative, „dekliniraju po n.p. A“ (Ćurković 2014: 179).

4.2. Neodređeni pridjevski oblici

U štokavštini se određeni i neodređeni pridjevski oblici razlikuju prvenstveno po dvjema značajkama: morfološki po morfovima u N jd. (*-ø*, *-a*, *-o* za neodređene, *-ĩ*, *-ā*, *-ō* za određene pridjeve), a sintaktički po tome što određeni oblici opisnih pridjeva (u nominativu) ne mogu biti dio imenskoga predikata (usp. Marković 2012: 311-312). U mjesnome govoru Jabuke postoje dva pridjevski oblika koja se u rečeno ne uklapaju. Uz neodređeno *màlen* i određeno *mālĩ* vrlo je uobičajen pridjevski oblik *málĩ* (u imenskome predikatu: *jòš je málĩ*, *málā* ili *málō*),

³⁸ Tako i u Kutlešića Bijadera, npr. L jd. *po krajini Sinjskoj* (1900: 3).

³⁹ Kutlešić Bijader također rabi takve oblike, npr. *dan najzadnji* 'sudnji dan' (1900: 3), *najgornjega* (1901: 16).

⁴⁰ Pod tim se misli i na slabu supletivnost, u kojoj „alomorf[i] [...] fonološki nisu posve nepodudarni“ (Marković 2012: 75).

⁴¹ U Kutlešića Bijadera (1891: 20) potvrđen je prilog *lašnje*.

a u govoru ispitanica pokazalo se da uz neodređeno *jâk* i određeno *jâkî* postoji i treći mogući pridjevski oblik, *jâkî* (*bîk je vèlik, jâkî; òn bìja jâkî; zîma ako je jâkâ*), koji ima morf za određenost, a sintaktički se ponaša kao neodređeni pridjev.⁴²

Izuzmu li se primjeri kao dva gore navedena, može se ipak reći da je razlika između određenoga i neodređenoga pridjevskoga nominativa uvelike jasna. Razlika se čuva i u kosim padežima⁴³ (usp. Lisac 2008: 110), ali ne u potpunosti (usp. Marković 2012: 315). Stanje se može dobro ilustrirati suprotstavljanjem dvaju primjerâ dviju ispitanica, oba u značenju 'ima brojnu obitelj': *îmā bōgatu obíteļ* i *îmā vèlikū obíteļ*.

U sklonidbi se neodređenih pridjeva tipa *gô* i *zrija* javljaju morfonološke alternacije opisane u prethodnim odjeljcima. Pridjevima kao što su *bōlesan* i *rādosan*, odnosno *brîtak* i *rîtak*, osnova je u nominativu muškoga roda preoblikovana po uzoru na druge padeže i na oblike za ženski i srednji rod.

U množini je potvrđena sibilizirana osnova u N mn. *jèdnāci* (uz *jèdnāki*). Takvu je dvojnost zabilježio i Šimundić (1971: 82), uz napomenu: „Ovo je, svakako, ostatak jednoga stanja koje je bilo općije.“

Po neodređenoj se sklonidbi dosljedno mijenjaju posvojni pridjevi, npr. G jd. *bràtova*, D jd. *gāzdinu, sèstrinu*.⁴⁴ Takvo je stanje zabilježeno u Imotskoj krajini i Bekiji (Šimundić 1971: 134) te Vrgorskoj krajini (Kapović, prema Ćurković 2014: 177), no ono ne vrijedi za dijalekt u cjelini. Hraste je sredinom dvadesetoga stoljeća (prema Kurtović Budja 2009: 108) zabilježio određenu sklonidbu posvojnih pridjeva u Sumartinu na Braču, a takva se sklonidba sustavno provodi i u Biteliću (Ćurković 2014: 174, 177).

Imenice *a*-vrste posvojni pridjev tvore morfom *-ōv-*, a imenice *e*-vrste i *i*-vrste tvore ga morfom *-î-*. Iznimno se ponašaju prezimena *e*-vrste s tvorbenim morfom *-in-*, *Kòzina* i *Varènina*, čiji posvojni pridjevi glase *Kòzinōv* i *Varèninōv*. Na taj način posvojne pridjeve tvore i muški nadimci s navedenim tvorbenim morfom (*Dùjmina: Dùjminōv*).

U tvorbi posvojnih pridjeva muškoga roda iza palatala dolazi nepreglašeni morf *-ōv-* (*kováčōv, mòmčićōv, oráčōv, priјateljōv*). Za imenice s osnovom na *-c* kod ispitanika i jedne

⁴² Šimundić (1971: 125) neke primjere iz govora Imotske krajine i Bekije – *Nesloga je strâšnā, Tuga je gòlemā* i sl. – definira kao veze pomoćnoga glagola i određenoga pridjevskog oblika, ali iz samih primjera nije očito da je glagol *bît* u njima pomoćni glagol, tj. da mu je značenje „posve funkcionalno, neleksičko, sponsko“ (Marković 2012: 181). Te se rečenice izvan konteksta mogu shvatiti i kao *Vlādā strâšnā nēsloga* i sl., odnosno može se razumjeti da je imenica *nēsloga* subjekt, *strâšnā* atribut kojemu je ta imenica otvorila mjesto (a ne leksički dio imenskoga predikata **je strâšnā*), a *je* glagolski predikat. S druge strane, za prethodno iznesene primjere *òn je mālî* i *bîk je jâkî* nema sumnje o tome da sadržavaju imenski predikat, sastavljen od pomoćnoga glagola *bît* i pridjeva koji ima morf za određenost *-î*.

⁴³ Usp. naslovnici Kutlešić Bijaderova djela (1891), na kojoj stoji da su pjesme složene od <Samouka Seljaka Sinjsko-Cetinske Krajine>.

⁴⁴ Tako redovito i u Kutlešića Bijadera. Npr. L jd. <na novom vidakinu zidu> (1900: 10).

ispitanice potvrđen je posvojni pridjev *stričōv*, no upitno je koliko je ta tvorba općenita (drugi ispitanikovi odgovori: *pijančōv*, *pivčōv*, no *lōvcōv*, *zēcov* i *zēčēv*). U govorima Imotske krajine i Bekije najčešći je morf *-ōv-*, koji se manje javlja u u općih imenica na *-ić*, a najmanje u prezimena na *-ić* (Šimundić 1971: 134-135). U tim se govorima još izdvajaju imenice na *-ac*, koje redovito imaju posvojne pridjeve tipa *bórcēv* (Šimundić 1971: 135). Šimundić (1971: 135) takvu raspodjelu komentira riječima: „[...] stječe se uvjerenje da je razvojni proces nekako zaostao [...] Razlozi su, svakako, vanjski, prvenstveno utjecaj knjiž. jezika.“

„Naglasne paradigme pridjeva određuju se prema oblicima za muški, ženski i srednji rod neodređenih pridjeva“, navodi Ćurković (2014: 179).

n. p. A

kìseja – kìsela – kìselo, òčājan – òčājna – òčājno, plāvkast – plāvka – plāvka – plāvka, slòbodan – slòbodna – slòbodno, srāmotan – srāmotna – srāmotno

n. p. B

bija – bila – bilo, blīd – blīda – blīdo, cr̃n – cr̃na – cr̃no, dàlek – dalèka – dalèko, dèbeja – debèla⁴⁵ – debèlo, dōbar – dōbra – dōbro, dūbok – dubòka – dubòko, gñija – gñila – gñilo, gō – gōla – gōlo, mlāk – mlāka – mlāko, mòdar – mòdra – mòdro, pùn – pùna – pùno, rùmen – rumèna – rumèno, sīd – sīda – sīdo, sīv – sīva – sīvo, táman – támna – támno, vīsok – visòka – visòko, vóljan – vóljna – vólno, vrúc – vrúca – vrúce, zèlen – zelèna – zelèno, zrija – zrija – zrija, žèljan – žèljna – žèljno, žūt – žúta – žúto

n. p. C

blāg – blāga – blāgo, bōlesan – bolèsna – bōlesno, bōs – bōsa, bōso, čist – čista – čisto, čvr̃st – čvr̃sta – čvr̃sto, čūdān – čūdāna – čūdāno, gādān – gādāna – gādāno, glādān – glādāna – glādāno, glūv – glūva – glūvo, gōrak – gōrka – gōrko, grūb – grūba – grūbo, gūst – gūsta – gūsto, jādān – jādāna⁴⁶ – jādāno, jāk – jáka – jáko, jāsan – jásna – jásno, krīpan – krīpna – krīpno, lādān – lādāna – lādāno, līp – lípa – lípo, lōš – lòša – lòše, lūd – lúda – lúdo, ļūt – ļúta – ļúto, māsān – māsāna – māsāno, mèk – mèka – mèko, mlād – mlāda – mlādo, mòčan – mòčna – mòčno, mùčan – mùčna – mùčno, nòv – nòva – nòvo, òštar – òštra – òštro, pāmētan – pāmētna – pāmētno, plītak – plītka – plītka, prāzan – prāzna – prāzno, rādōsan – rādōsna – rādōsno,

⁴⁵ Čilaš Šimpraga (2010: 188): „U Jabuci su zabilježene obje naglasne mogućnosti: *dèbela//debèla* [...]“

⁴⁶ U građi prevladava ž. r. *jādna*, po kojemu bi obliku taj pridjev pripadao n. p. A. Nije tamo smješten jer je navedena uporaba, kako se čini, sintaktički i pragmatički uvjetovana, tj. ž. r. *jādna* dolazi samo kao predikatni proširak (usp. Marković 2012: 312) i s ciljem iskazivanja ili poticanja empatije prema referentu, npr. *štā će jādna, a [osobno ime] bi jādna tākō isto, ùndā bi òna jādna* [složila se jer / udobrovoljila se jer] *dāt će jōj kōnca, ùndā dōbro*. U skladu s prethodno citiranom definicijom po kojoj pridjev pobliže određuje imenicu (a ne stav govornikā prema referentu), kao relevantna su uzeta dva primjera u kojima ž. r. *jādna* dolazi kao dio imenskoga predikata (iz upitnika: *òna je jādna*; iz slobodnoga govora: *ònā kùca kàko je jādna i nìkakva*).

sīlan – sīlna – sīlno, sītān – sītina – sītino, sjâjan – sjâjna – sjâjno, slâb – slâba – slâbo, slâdak – slâtka – slâtko, sòčan – sòčna – sòčno, srītan – srītna – srītno, stâr – stâra – stâro, str̄m – str̄ma – str̄mo, sūv – sūva – sūvo, škřt – škřta – škřto, tãnak – tãnka – tãnko, tēžak – tēška – tēško, tōpā – tōpla – tōplo, tròšan – tròšna – tròšno, tūžan (i tūžan) – tūžna – tūžno, tvřd – tvřda – tvřdo, ùzak – ùska – ùsko, vèseja – vesèla – vèselo, višt – višta – višto, vlâžan – vlâžna – vlâžno, zdräv – zdràva – zdràvo, zlâtan – zlâtina – zlâtino, žàlosan – žalòsna – žàlosno, žédan – žédna – žédno, žīv – živa – živo

Utvrđene su znatne razlike u odnosu na govor Bitelića, mahom u korist n. p. C. U Biteliću se po n. p. B mijenjaju ovi pridjevi s našega popisa n. p. C (prenosimo njihov oblik za srednji rod, koji je u ovome slučaju razlikovan): *blágo, bòso, gládno, glúvo, górkó, grúbo, gústo, jáko, ládno, lípo, lúdo, ľúto, másno, mládo, nõvo, slâbo, stâro, tēško, tūžno, zdràvo, zlâtno, žédno* (Ćurković 2014: 181). Dubletnu paradigmu (n. p. B i C) u Biteliću ima pridjev *plítko/plítko* (Ćurković 2014: 181, 183). Sljedeći se pak pridjevi s jabučkoga popisa n. p. C u Biteliću mijenjaju po n. p. A (prenosimo njihov oblik za ženski rod, koji je razlikovan): *bòlesna, gädna, jädna, mòčna, müčna, pàmetna, ràdosna, sjâjna, vèsela, žàlosna* (Ćurković 2014: 179).

Ćurković (2014: 185) zaključuje za govor Bitelića da „teži ujednačavanju paradigmi neodređenih pridjeva s n.p. B.“ i ističe da „[t]akva tendencija dosad nije zabilježena u literaturi o novoštokavskim ikavskim govorima“. Za pridjeve *bòlesna, pàmetna, ràdosna, slòbodna* i *žàlosna*, koji se u Biteliću mijenjaju po n. p. A, Ćurković (2014: 180) navodi da su pripadali praslavenskim n. p. *a* i n. p. *c*. Ti su se pridjevi u štokavštini obično ujednačili u n. p. A ili n. p. C (Kapović 2011a: 381), u arhaičnim štokavskim govorima najčešće u n. p. C (Kapović 2011a: 382). U Jabuci, kako vidimo, ujednačivanje nije beziznimno (*bolèsna, pamètna, radòsna, žalòsna* po n. p. C, ali *slòbodna* po n. p. A).⁴⁷

5. Zamjenice

Zamjenice se „[p]o značenju i funkciji dijele se na lične, posvojne, pokazne, upitno-odnosne i neodređene“ (Ćurković 2014: 186). Navedenim redoslijedom donosimo uočene osobitosti zamjenica u govoru Jabuke.

U dativu i lokativu jednine zamjenice *òna* dolazi *hòj* i *hójzi*. U nenaglašenome dativu uz *jòj* mogu doći i oblik *hòj*, npr. *đi hòj je màkiha* – za koji ističemo da nije zabilježen u Biteliću (Ćurković 2014: 186) i Imotskoj krajini i Bekiji (Šimundić 1971: 120) – te *jòn* (u dativu smo i

⁴⁷ Veći je dio pridjevâ provjeren s ispitanikom, a od ispitanica dolaze potvrde za oblike ž. r. *bolèsna, jädna, radòsna, slòbodna, vesèla, žalòsna*, s. r. *lipo, tēško*. Oblike za m. r. kao što su *glâdan, krâtak, râvan* i *žédan* u Jabuci bilježi i Čilaš Šimpraga (2010: 187).

lokativu drugih zamjenica ženskoga roda zabilježili samo morf *-ōj*: *kòjōj*, *mòjōj*, *nèkōj/nìkōj*, *ònōj*, *òvōj*, *svòjōj*, *vàšōj*).⁴⁸ U instrumentalu jednine čuje se *hôn* i *hóme(n)* (usp. Ćurković 2014: 186).

U primjerima iz govora instrumentali jednine zamjenicâ *jâ*, *tî* i *se* imaju, kao u Biteliću, „poopćeno *e*“ (Ćurković 2014: 187): *prîd menōn*, *zà menōn*, *pozà tebōn*, *sà sebōn*.⁴⁹ Zamjenica *ôn* u instrumentalu može glasiti *nîn* i *nîmen* (usp. Ćurković 2014: 186).

Prema nominativima množine *mî* i *vî* dolazi D, L i I mn. *nâmi* i *vâmi*.⁵⁰ Ćurković (2014: 188) ističe da su ti oblici uobičajeni u dijalektu.

Kada dolazi uz broj *dvâ*, N zamjenice *ôn* može glasiti *òna* (dakle govori se *òna dvâ*, no ostvaruje se i spoj riječi *òni dvâ*).

Naglašeni genitiv množine zamjenica za treće lice obično ima i navezak *-zî-* (dvije su zabilježene iznimke G mn. *ù nî* i *okò nî*). Za naglašeni akuzativ nemamo potvrdu bez naveska, tj. redovit je A mn. *nîzî*. U uporabi su dva enklitička akuzativa: *î* te, iza prijedloga, *né* (A mn. *pó né*).⁵¹ Posljednji oblik bilježi i Šimundić (1971: 120), navodeći da je to stari akuzativ srednjega roda, „koji sada vrijedi za sva tri roda“. Sva tri roda imaju D, L i I mn. *nîma(n)*.⁵²

U posvojnim zamjenicama srednjega roda prijeglas je redovit (N jd. *tvòje*, *mòje*, *nâše*). U sklonidbi zamjenica *môj*, *tvôj* i *svôj* dolaze stegnuti (Šimundić 1971: 121) oblici, G jd. *môga*, D jd. *mômu* i sl. (usp. Ćurković 2014: 190). Navesci *-a* i *-u*, koje nalazimo u navedenim oblicima, vrlo su redoviti i u drugim zamjenicama (ali bilježe se i primjeri kao L jd. *po vâkōn vrimènu*). Nema, kao ni kod pridjevâ, naveska *-e*.⁵³ Jedna je potvrda neodređene sklonidbe posvojnih zamjenica: G jd. *hègova*.⁵⁴ Ovdje još spominjemo posvojnu zamjenicu *hêv* 'njihov', koja nam je otprije poznata, no u govoru ispitanica moglo se u tome značenju čuti samo *nîōv*.

Pokazne zamjenice 'ovaj' i 'onaj' glase *òvî* (ž. r. *òvâ*, s. r. *òvō*) i *ònî* (ž. r. *ònâ*, s. r. *òvō*). Takav je naglasak zabilježen u Imotskoj krajini i Bekiji (Šimundić 1971: 121, 122), u Biteliću pak postoji samo kao mogućnost (Ćurković 2014: 194, 196), a u govorima Makarskoga primorja te dvije pokazne zamjenice glase *òvî* i *ònî* (Kurtović Budja 2009: 101). U instrumentalu jednine te genitivu, dativu, lokativu i instrumentalu množine tih zamjenica prevladavaju oblici s naveskom *-zî-*, no nisu rijetki ni primjeri bez naveska, npr. I jd. s *ònîn*

⁴⁸ Kutlešić Bijader (npr. 1891: 10) ima naglašeni D jd. *njoj* i *njojzi* te nenaglašeni *joj*.

⁴⁹ U Kutlešića Bijadera nalazimo *medju sobom* (1891: 5) i u sklopu rime <stobom> (1891: 22).

⁵⁰ Isto je i u Kutlešića Bijadera, npr. I mn. *nami* (1891: 10; 1900: 3).

⁵¹ Kutlešić Bijader ima A mn. *na nje* (1900: 13).

⁵² U Biteliću u tim padežima može doći i *nîzîn* (Ćurković 2014: 187).

⁵³ Isto je i u djelima Kutlešića Bijadera.

⁵⁴ Takva sklonidba vrijedi i u Kutlešića Bijadera, npr. G jd. *njegova* (1900: 33), L jd. *njihovu* (1900: 24).

brûson, G mn. *òd ovī dānā* i sl. Čini se da je u oblicima pokazne zamjenice *tā* (ž. r. također *tā*, s. r. *tô*) navezak ustaljeniji (iznimno je zabilježen L mn. *pò tīn štālan*).

U uporabi su još i pokazne zamjenice *vākī*, *nākī*, *tākī* (ž. r. *-ā*, s. r. *-ō*).

Upitna zamjenica glasi *šta*, a u odnosnim se rečenicama podjednako rabe *što* i *šta* (npr. *ùzmi tī što òćeš; nè vidīš šta gònē*).⁵⁵ Govori se *kòjī* i *čjījī*, ne *kòjī* i *čjījī* (usp. Ćurković 2014: 200; Kurtović Budja 2009: 101).

Nepremetnut je (Ćurković 2014: 203) N jd. neodređene zamjenice *vās*. U množini tu zamjenicu najčešće bilježimo s naveskom *-zī-*: G mn. *svīzī*⁵⁶, D, L i I mn. *svīzīn*, A mn. *svē*.

Uglavnom se čuvaju ikavski oblici neodređenih zamjenica (*nīšta* 'nešto', *nīkī* 'neki').

6. Brojevi i brojevne imenice

Glavni „[b]roj *jèdan – jèdna – jèdno* deklinira se [po] pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji“ (Ćurković 2014: 206), a deklinacija brojeva *dvā* (ž. r. *dvī*), *òba* (ž. r. *òbe*), *trī* i *čètri* čuva se u ostacima (usp. Ćurković 2014: 206): u slobodnome govoru jedne ispitanice (na pitanje *čjījē su?*) potvrđen je G *nīzī dvājū*, no zabilježeno je i *krāj dvā stābla*, *nā oba òka ìmān brēnu*, *sū trī dāna*. Redni brojevi „dekliniraju se po pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji, slično određenim pridjevima“ (Ćurković 2014: 207), pri čemu nije utvrđeno dolazi li, kao u pridjevima s palatalnom osnovom, do prijeglasa u kosim padežima rednoga broja *trēcī* (potvrđen je samo N jd. s. r. *četres trēcē gòdīšte*).

Brojevne imenice tvore se morfovima *-er-* i *-or-*: *čètvero*, *pètero*, *dēsetero*, ali *čètvořica*, *petòřica* itd. Što se tiče stanja u bliskim govorima, u Imotskoj krajini i Bekiji općenit je morf *-er-* (Šimundić 1971: 142), a u Biteliću su moguća oba morfa u objema vrstama brojevnih imenica (Ćurković 2014: 159, 209).

7. Glagoli

Glagolski se oblici s obzirom na gramatičku kategoriju lica dijele na lične i nelične (Silić i Pranjković 2007: 190-191, 197). Prema gramatici Silića i Pranjkovića (2007: 190-198; usp. Ćurković 2016: 216, 221), u lične spadaju glagolska vremena (prezent, aorist, imperfekt, perfekt, pluskvamperfekt, futur prvi i futur drugi) i načini (imperativ, kondicional prvi,

⁵⁵ Ivić (Brozović i Ivić 1988: 26) navodi: „Forma *šta* je po poreklu genitiv, koji se pojavio da zameni stariji anomalni genitiv *česa*.“ U Kutlešića Bijadera u kanonskome obliku nalazimo beziznimno *što*, kako u pitanjima, npr. *Al što vragu govoriti služi* (1891: 12), tako i u odnosnim rečenicama, npr. *Jer se siti što od nje bijaše* (1891: 7). Oblik *šta* rabi se samo kao genitiv, npr. *Od šta bračo Bog nas sačuvao* (1891: 14). Taj se genitiv i danas čuva u ostacima, npr. gramatičnim se smatra reći *òstā je bēz išta*. Ispitaniku je poznato i da se nekada govorilo *s čēsa si tō nāpravija?* i sl., no u drugim kontekstima, kako navodi, taj genitiv nije mogao doći.

⁵⁶ U Kutlešića Bijadera (1901: 14, 16) uz taj oblik može doći i G mn. *svīju*.

kondicional drugi i optativ), a u nelične infinitiv, glagolski pridjevi i glagolski prilozi. U nastavku, navedenim redosljedom, donosimo osnovne podatke o uporabi spomenutih glagolskih oblika u govoru Jabuke.

Prezentski su morfovi (usp. Silić i Pranjković 2007: 59): 1. jd. *-n*, 2. jd. *-š*, 3. jd. *-ø*, 1. mn. *-mo*, 2. mn. *-te*, 3. mn. *-ū*.⁵⁷ Neke razlike u morfskoj strukturi samih prezentskih osnova vidjet će se prilikom obrade glagolskih vrsta. Ovdje posebno, po uzoru na Ćurković (2014: 223), navodimo samo prezente glagola *bīt* i *tīt*, „koji sudjeluju u tvorbi složenih glagolskih vremena“. Nesvršeni prezent glagola *bīt*: 1. jd. *jēsān* (nenaglašeno: *san*), 2. jd. *jēsī* (*si*), 3. jd. *jē* (*je*), 1. mn. *jēsmo*, 2. mn. *jēste*, 3. mn. *jēsū* (*su*). Svršeni prezent glagola *bīt*: 1. jd. *būdēn*, 2. jd. *būdēš*, 3. jd. *būdē*, 1. mn. *būdēmo*, 2. mn. *būdēte*, 3. mn. *būdū*; Present glagola *tīt*: 1. jd. *ōcū* (*ću*), 2. jd. *ōcēš* (*ćeš*), 3. jd. *ōcē* (*će*), 1. mn. *ōcēmo* (*će*), 2. mn. *ōcēte* (*ćete*), 3. mn. *ōcē* (*ćē* i *će*).

Aorist najčešće nalazimo u poštapaličnoj uporabi glagola *rēć* (1. jd. *rēko*) (usp. Ćurković 2014: 225), no ima i drugih potvrda. Zabilježili smo 3. jd. *ūmete*, *ōde*, 3. mn. *ōdošē* i 1. mn. *ōdošmo*, pri čemu u posljednjemu obliku nalazimo analoško (Lisac 2003: 57) *š*.⁵⁸

Za imperfekt nema potvrde u govoru.⁵⁹ Ispitaniku je tek poznata konstrukcija *bijaše* + infinitiv, u značenju 'trebao si / trebala si' + infinitiv (odnosno, bliže konvencijama mjesnoga govora, *bōļī si bija* ili *bōļā si bila* + infinitiv), a koju Kurtović Budja (2009: 95) navodi kao ostatak imperfekta na području Makarskoga primorja.

Perfekt se tvori od glagolskoga pridjeva radnog i nesvršenoga prezenta glagola *bīt* (Ćurković 2014: 224), koji se, radi „pripovjedačke napetosti“ (Kurtović Budja 2009: 98), može i izostaviti, npr. *mī svī dōšli*.

Potvrđen je pluskvamperfekt. Zanimljivost je (iako možda više sintaktička nego morfološka) da u raspoloživim primjerima glagolski pridjev radni glagola *bīt* uglavnom dolazi iza drugoga glagolskoga pridjeva radnog: *nisan svātija bija*, *mōgā je bija i zagrādīt*, *ōn je se ožēnija iz Čačvinē bija*, *pōslalo me bilo* i (kao iznimka) *bīli rādili u Rūpōtinan*.

Futur prvi složen je od „nenaglašenog oblika pomoćnog glagola *tīt* i infinitiva“ (Ćurković 2014: 226).

⁵⁷ U govoru ispitanica vrlo je rijedak morf *-ē* za treće lice množine prezenta. O tome više u odjeljku o III. glagolskoj vrsti.

⁵⁸ U Kutlešića Bijadera redoviti su oblici sa suglasnikom *s*, npr. 1. mn. *stigosmo* (1901: 3).

⁵⁹ Kutlešić Bijader ponegdje rabi imperfekt, npr. *Niz obraz nam tecijaše suze* (1900: 5). Čini se da bi tu morf *-še* u trećemu licu množine – prije nego pokazatelj gubljenja imperfekta iz mjesnoga govora – mogao biti posljedica organskoga jezičnog razvoja. Naime, isti morf bilježi Šimundić (1971: 149) u Imotskoj krajini i Bekiji i tumači ga ovako: „Očito je da je to aoristni nastavak koji je došao zamukivanjem sugl. h.“

Zabilježene su obje moguće tvorbe futura drugoga (jedna ispitanica: *àko bùdēn znāt, jâ ću ti kázat* i *što bùdēn znāt, jâ ću ti kázat*, druga: *šta ti jâ bùdēn znāla, jâ ću [...]*).⁶⁰ Ćurković (2014: 226) navodi da se u Biteliću ostvaruju obje varijante, no ističe da su češći oblici s glagolskim pridjevom radnim.

Imperativ je vrlo čest u pripovijedanju, što vrijedi i općenito u dijalektu (Lisac 2008: 58): *bùdi nās ćùdo, stāni vikat ná me, ùlĭj mu mlĭka* itd. Dobili smo pritom i jednu potvrdu za habitual, „složeni glagolski oblik sastavljen od aorista pomoćnog glagola *biti* i 2. l. jd. imperativa“ (Lisac 2003: 57): *ùndā bi ù kojē kolēgicē zājmi*.

„Kondicional I. tvori se pomoću aorista pomoćnog glagola *bit* i gl. pr. radnog“ (Ćurković 2014: 228), npr. *ôn bi bĭja kùvār*. Oblik pomoćnoga glagola sinkretiziran je kao *bi*⁶¹, no u jednome smo primjeru zabilježili odstupanje: *únde bismo mĭ ĭgrali se*. Takvi oblici nisu se sasvim izgubili ni u govoru Bitelića (Ćurković 2014: 225). Za kondicional drugi, koji se tvori „pomoću kondicionala I. pomoćnog glagola *bit* i gl. pr. radnog“ (Ćurković 2014: 228), nemamo potvrdu u građi.

Optativ „[n]ema poseban gramatički oblik nego se izriče glagolskim pridjevom radnim, npr. *živila, živili*“ (Ćurković 2014: 229).

U primjerima infinitiva nema nekadašnjega dočetnog *-i*, a tako je i u glavnini dijalekta (Lisac 2003: 57). Ivić tu redukciju svrstava u morfološke inovacije jer je dočetni samoglasnik u štokavaca i čakavaca izgubljen tek pošto je gubljenjem staroga supina „lišen[...] distinktivne funkcije“ (Brozović i Ivić 1988: 35).

Za glagolske pridjeve radne (koji u govoru glase m. r. *dòšā*, ž. r. *dòšla* itd., m. r. *vĭdĭja*, ž. r. *vĭdĭla* itd.), po uzoru na Silićevu morfsku raščlambu (prema Marković 2012: 221-222), možemo reći da završavaju istim morfovima kao prethodno obrađeni neodređeni pridjevi, a da se osnova na koju ih dodajemo tvori morfom *-l-* (alomorfi za muški rod jednine, uslijed glasovnih promjena o kojima je prethodno bilo govora, glase *-ā-* i *-ja-*). O morfološkome naglasku glagolskih pridjeva radnih bit će riječi u pregledu po glagolskim vrstama, a ovdje izdvajamo samo naglasak glagola *bit*: m. r. *bĭja*, ž. r. *bĭla*, s. r. *bĭlo*⁶², m. r. mn. *bĭli*, ž. r. mn. *bĭle*⁶³, s. r. mn. *bĭla*. Posrijedi je, dakle, promjena po pridjevskoj n. p. C, čime se govor Jabuke razlikuje od govora Bitelića, u kojemu se taj glagolski pridjev mijenja po n. p. B i glasi m. r. *bĭo*, ž. r. *bĭla*, s. r. *bĭlo*, m. r. mn. *bĭli*, ž. r. mn. *bĭle*, s. r. *bĭla* (Ćurković 2014: 218).

⁶⁰ Kutlešić Bijader (1900: 11): *Al da bude potres bio kruti (...)*.

⁶¹ Tako i u Kutlešića Bijadera (1900: 25): *Opet kuće gradili bi naše*.

⁶² Čilaš Šimpraga (2010: 187) u Jabuci je zabilježila s. r. *bĭlo* i *bĭlo*, no drugi naglasak ne pojavljuje se ni u govoru ispitanica ni u govoru ispitanika.

⁶³ U primjeru govora koji donosi Čilaš Šimpraga (2010: 190) nalazi se ž. r. mn. *bĭle*.

Glagolski pridjevi trpni u svojem dočetu najčešće imaju *-n* (npr. *pokrivèno, salivèna, zàkrakunāno*), no dolazi i *-t* (npr. *nāgēt, pròklēt, ùdāta*) (usp. Ćurković 219-220).

„Glagolski prilog sadašnji tvori se od nesvršenih glagola kojima se u 3. licu množine prezenta dodaje nastavak *-ć*“ (Ćurković 2014: 220). Primjeri su: *dòbavila bi vākō sīdēc drva, dōšli pīvajūć, glèdajūć nīzī, òstā lèžēc, òstale sīdēc*.⁶⁴ U govoru ispitanica gotovo posve dosljedno dolazi *-ū* u trećem lice množine prezenta (tako onda i 3. mn. *lèžū* i sl.), no ono se, kako pokazuju posljednja dva primjera, ne pojavljuje i u glagolskome prilogu sadašnjemu. Može se stoga reći, kao i za govore Makarskoga primorja, da „glagolski prilog sadašnji čuva stariji oblik 3. l. mn. prez.“ (Kurtović Budja 2009: 97).

U prikupljenoj građi nema potvrde za glagolski prilog prošli.

Slijedi podjela na glagolske vrste i razrede, koja je preuzeta iz Ćurković (2014: 216):

„Prema infinitivnoj osnovi glagoli se dijele po vrstama, koje su određene prema tematskom samoglasniku prije nastavaka. Dalje se prema prezentskim osnovama glagoli I., IV. i V. vrste dijele na glagolske razrede. Glagoli I. vrste su atematski, tj. glagoli koji nemaju tematskog samoglasnika. Dijelev se na šest razreda [...] Glagoli II. vrste imaju infiks *-ni-* (: hrv. stand. *-nu-*), a u prezentu imaju samoglasnik *e*. Glagoli III. vrste u nastavku su imali *jat*, koji je u govoru Bitelića (i drugim novoštokavskim ikavskim govorima) dao *i* [...] te su se izjednačili s glagolima koji ispred nastavaka imaju etimološko *i* i s njima tvore istu vrstu. Glagoli IV. vrste dolaze sa samoglasnikom *a*, isto kao i glagoli V. vrste, koji ispred *a* imaju infiks *-av-* ili *-iv-*.“

Za svaku vrstu, odnosno za svaki razred, po uzoru na Ćurković (2014: 229-271) donijet će se popisi glagola po naglasnim paradigmama. Više je kriterija koje Ćurković (2014: 229-231) navodi za određivanje glagolskih naglasnih paradigama i mogućih međuparadigmatskih tipova (B-C i sl.), no izdvajaju se infinitivni i prezentski naglasak (usp. Kapović 2011d), po kojima se, prema Ćurković (2014: 229-230), glagoli tipa *mīslit* (1. jd. *mīslīn*) svrstavaju u n. p. A, glagoli tipa *nōsit* (1. jd. *nōsīn*) u n. p. B, a glagoli tipa *bōrit se* (1. jd. *bōrīn se*) u n. p. C.

7.1. Glagoli I. vrste

1. razred

Glagolima *sīst* i *pāst* i njihovim izvedenicama svojstveni su prezenti tipa 1. jd. *sīdēn* i *pānēn*.

n. p. A

īst, pāst, srīst, sīst

n. p. C

dōnīt, dōvest, grīst, krāst, mēst, mūst, òdnīt

⁶⁴ U Kutlešića Bijadera dolazi *-ći*, npr. *Uzdišući jedva izgovara* (1891: 8).

Bilježimo pomičan naglasak u glagolskome pridjevu radnom glagolâ *dònīt* i *òdnīt* (ž. r. *donila, odnila*). U Biteliću dolaze oblici tipa *dònīla* (Ćurković 2014: 234). Glagol *kràst*, prema ispitanikovim odgovorima, također ima različit glagolski pridjev radni u odnosu na Bitelić (Ćurković 2014: 234): mijenja se po pridjevskoj n. p. A (*krâ – kràla – kràlo*), ne po n. p. B (*krâ – kràla – kràlo*).

2. razred

Ovaj je razred morfološki zanimljiv ponajprije zbog analogija koje se razmjerno sustavno događaju u imperativu i u trećemu licu množine prezenta. Imperativ je ujednačen prema prezentskoj osnovi (usp. Ćurković 2014: 240) u primjerima *lèži, obući, pèčite, rèci* (uz *rèci*), *túći, síći, vúčimo*, no nema analogije u primjeru *pomòzi*.⁶⁵ Što se tiče prezentskoga ujednačivanja, zabilježili smo primjere 3. mn. *pèčū, túčū, tūkū* i *vúkū*. U Biteliću se češće čuvaju neuopćeni oblici imperativa i prezenta (Ćurković 2014: 240) nego u govoru Jabuke.

Prezent glagola *pòmoć* i *rèć* ne proširuje se s *n* iz II. glagolske vrste (1. jd. *pòmožēn, rèčēn*).

Glagol *îć* ima prezent 1. jd. *îžēn*, a ista je osnova prenesena i u imperativ: 2. jd. *îži* (uz *ájde*).

n. p. A

îć, lèć, pèć, pòbić

Glagol *îć*, kako se vidi iz gornjega primjera, ima silazne naglaske na prezentskoj osnovi (no mogu se, rijetko, čuti i prezenti kao 1. jd. *îžēn*). Glagolski pridjev radni u jednini glasi *îšā - îšla - îšlo*. U Biteliću se ostvaruju oba kratka naglasaka i u prezentu i u oblicima glagolskoga pridjeva radnog (Ćurković 2014: 236).

n. p. B

dôć, nâć, rèć

U Jabuci glagol *dôć* (a jednako se ponašaju i drugi glagoli nastali prefiksacijom od *îć*) ima glagolski pridjev radni *dòšā – dòšla – dòšlo*. U Biteliću u tim oblicima dolaze uzlazni naglasci, a silazni „postoje kao varijante“ (Ćurković 2014: 237-238).

Glagol *rèć* ima glagolski pridjev *rèkā – rèkla* (zabilježeno i *rèkla*) – *rèklo*. U Biteliću je tu dvojan naglasak (Ćurković 2014: 238).

n. p. C

òbūć, strìć, tèć, tūć, vūć, sīć

⁶⁵ U jedne smo ispitanice zabilježili neočekivane oblike 1. mn. *strìčimo* i 2. mn. *strìčite*, ali nismo sigurni u to koliko su oni općeniti, pa ni u to jesu li uopće dio ispitaničina idiolekta. Ispitaniku ti oblici nisu poznati.

3. razred

n. p. B

pròdrīt, pròstrīt, ùmrīt, ùprīt

U Biteliću je glagolski pridjev radni ženskoga roda naglašen kratkosilaznim naglaskom (Ćurković 2014: 241), a u Jabuci smo zabilježili ž. r. *umrla*⁶⁶ (ispitanice) i *prodr'la* (ispitanik).

4. razred

Prezent glagola *klêt* glasi 1. jd. *kléden*.⁶⁷ U prezentu i imperativu glagola *pòčēt* zabilježili smo samo varijante sa suglasnikom *m*: prez. 3. jd. *pòčmē*, 3. mn. *pòčmū*, imp. 2. jd. *pòčmi*. Glagol *smīt* može imati proširen prezent (1. jd. *smíden*).

n. p. A

čūt, klêt, mlīt

Za glagol *klêt* (i izvedenice) nemamo oblik glagolskoga pridjeva radnog. U Biteliću dolazi ž. r. *klêla* (Ćurković 2014: 243).

n. p. B

*izut, òbut, pòčēt, pròsūt, ùspit, ùzēst*⁶⁸

Glagolski pridjev radni ima pomičan naglasak: ž. r. *počéla, prosúla, uzéla*.⁶⁹ U Biteliću i u tim primjerima dolazi silazni naglasak (Ćurković 2014: 244).

n. p. C

smīt, razùmit

U Biteliću glagol *razùmit* ima jednak infinitivni i prezentski naglasak (Ćurković 2014: 244). U Jabuci je zabilježeno 2. jd. *ràzumīš*, što se slaže i s podacima Ankice Čilaš Šimprage (2010: 188).

5. razred

n. p. A

bīt, krīt, līt, pīt, šīt, vīt

U govoru Bitelića svi navedeni glagoli osim glagola *pīt* imaju silazne naglaske u glagolskome pridjevu radnom (Ćurković 2014: 245). U Jabuci od jedne ispitanice imamo potvrdu za ž. r. *pila*, a od ispitanika – u čijemu su idiolektu inače rijetki pomični naglasci glagolskih pridjevâ – ž. r. *lila* (ali ipak ž. r. *ùlila*) i *vila*.

⁶⁶ Isti naglasak bilježi i Čilaš Šimpraga (2010: 187).

⁶⁷ Kutlešić Bijader (1891: 18, 23) ima 1. jd. *kunem*.

⁶⁸ Infinitiv *uzest* ima i Kutlešić Bijader (1891: 19).

⁶⁹ I Čilaš Šimpraga (2010: 187) u Jabuci bilježi ž. r. *počéla* i *uzéla*.

n. p. B

dòbit, nàlit, òtkrit, pòkrit, ràzbit, sàšit

Zabilježeni su glagolski pridjevi radni ž. r. *nalila, popila*.⁷⁰ U Biteliću u glagolima prefigiranima od *līt* i *pīt* dolaze silazni naglasci (Ćurković 2014: 246-247).

6. razred

„Glagoli *dāt, znāt* imaju i prezentsku osnovu proširenu glasom *-d-*“ (Ćurković 2014: 249). U Jabuci oblike sa suglasnikom *d* nešto češće bilježimo u prezentu glagola *dāt*.

n. p. A

klāt, slāt, stāt

n. p. C

dāt, znāt

U prezentu glagola *znāt* naglasak se obično prenosi na negacijsku proklitiku, no mogu se čuti i primjeri s preskakanjem, kao 1. jd. *ně znān*.

7.2. Glagoli II. vrste

„U glagolima tzv. II. vrste obično je *-ni-*, a ne *-nu-*“, navodi Lisac (2003: 57) za novoštokavske ikavske govore. To u potpunosti vrijedi i za govor Jabuke.⁷¹

n. p. A

dignit, gñnit, prìkinit, pùknit, skñnit, zñnit

n. p. B

krénit, okrénit, opoménit, privrñnit, spoménit, tàknit

7.3. Glagoli III. vrste

Treće lice množine prezenta ovih glagola u govoru ispitanica dobiva morf *-ū*, uz dvije zabilježene iznimke, 3. mn. *gõnē* i *zòrē*.⁷² Taj je morf redovit u Makarskome primorju, a javlja se i „u zapadnoštokavskima ikavskim govorima sjeverozapadnije od istraživanoga područja“ te „u kopnenim južnočakavskim govorima“ (Kurtović Budja 2009: 92). U Biteliću se javljaju oba

⁷⁰ Čilaš Šimpraga (2010: 187) pomičan naglasak bilježi i u ž. r. *popila*.

⁷¹ U tekstovima Kutlešića Bijadera prevladava morf *-nu-*, a *-ni-* se rabi na razini stilske pričuve. Navodimo sve primjere, pri čemu oblike uvjetovane rimom označujemo ljestvama. Morf *-nu-*: infinitiv *umaknuti* (1891: 4), *dostignut* (1891: 14), *stignut* (1901: 3), *razmaknut* (1901: 7); aor. 1. jd. *zovnu* (1891: 20), *terknu* (1891: 21), 3. jd. *nazovnu* (1891: 4), *oternu#* (1891: 8), *manu#* (1891: 11), *osminu se* <osminuše>, *namignu* (1891: 18), *manu* (1891: 19), *smerknu* (1891: 21), *priminu* (1900: 8), *opomenu*, *krenu* (1900: 12), *spomenu se* (1900: 26), *minu* (1900: 28), 3. mn. *podviknuše*, *pobignuše* (1900: 13); glagolski pridjev radni m. r. *oternuja#* (1891: 22), ž. r. *pritisnula* (1900: 6). Morf *-ni-*: aor. 3. jd. *okreni*, *kreni* (1891: 17), *zovni#* (1900: 14), glagolski pridjev radni m. r. *uvenija#* (1891: 24), s. r. *ogranilo#* (1900: 5), ž. r. *pritisnila#* (1900: 7). Dakle, samo su dva neuvjetovana primjera (u sklopu zajedničke rime) morfa *-ni-*: *okreni* i *kreni*. No valja istaknuti da su to doista potvrde morfa *-ni-*: ne bi ih bilo utemeljeno tumačiti kao pripovjedački imperativ, o kojemu je bilo govora u radu, jednostavno stoga što takva uporaba imperativa nije obilježje Kutlešić Bijaderovih pjesama.

⁷² Kutlešić Bijader (1891, 1900, 1901) ima beziznimno *-e* u glagolima III. vrste.

morfa (Ćurković 2014: 255). Ta se pojava objašnjava analogijom prema drugim glagolskim vrstama (Hraste, prema Kurtović Budja 2009: 93; Šimundić 1971: 146).

Glagol *živit* prezent tvori po prvoj vrsti, dakle glasi 1. jd. *žíven*, 3. mn. *živū* (Ćurković 2014: 255), kako je „i na cijelom dalmatinskom području“ (Kurtović Budja 2009: 94).⁷³ S obzirom na to da podjela koju smo preuzeli polazi od infinitivnoga oblika i da su u mjesnome govoru ostvarivi i prezenti kao 1. jd. *živīn*, neće biti sasvim neopravdano glagol *živit* smjestiti u ovu vrstu (usp. Ćurković 2014: 255).

Glagol **vèlit* ima samo prezent (usp. Marković 2012: 77). Ispitanik navodi da je u govoru slušao i njegov arhaični (Šimundić 1971: 146) oblik za prvo lice prezenta, *vèļu*.⁷⁴

Glagol *vòlit* (odnosno 'voljeti') navodi se kao rijedak primjer glagolske komparacije (Marković 2012: 302). To imamo zabilježeno u primjeru *jâ bi nâjvòlila*.

Vrijedi izdvojiti glagole *krštit* i *zvònit*, netipične primjere glagolske dvovidnosti, u kojima je razlikovan ne samo kontekst nego i prezentski naglasak (konstruirani primjeri: *zvònī mi u ušima*, ali *gòtovo je kad zvònī*; *krštī ga*, ali *kad ga křstī*).⁷⁵

n. p. A

čīstit, čūdit se, gāzit, mētī, mīslit, pāntit, slāvit, vādit, vīdit

Ćurković (2014: 256) za glagol *vīdit* bilježi dvojak prezent, 1. jd. *vīdīn* i *vidīn*. U Jabuci se rijetko ostvaruje uzlazan naglasak: imamo zabilježeno 1. jd. *vidīn* od jedne ispitanice, a od druge nekoliko puta 2. jd. *vidiš* (bez duljine, u svojstvu poštapalice).

n. p. B

bācit, gāsīt, grīšīt, jāvit, krštit (svrš.), *lòžit, mòlit, nòsit, oblāčit, pālit, rādit, sādīt, vòlit, zvònit* (svrš.)

U prezentu glagola *vòlit*, iznimno u odnosu na druge glagole, naglasak preskače na negacijsku proklitiku (1. jd. *ně volīn*; usp. 1. jd. prefiguriranih glagola *prīvolīn, zāvōlīn*). Glagol *lòžit* u Biteliću (Ćurković 2014: 258) i Brnazama kod Sinja (Kapović 2011d: 126) pripada n. p. C, dakle prezent mu je 1. jd. *lòžīn*, 2. jd. *lòžīš* itd. Naglasak kakav nalazimo u Jabuci (1. jd. *lòžīn*) bilježi i Šimundić (1971: 148).

⁷³ Tako i Kutlešić Bijader ima 3. jd. *žive* (1900: 29), 3. mn. *živu* (1900: 16). Naravno, to je prezent I. vrste i nikako ne opovrgava gornju bilješku.

⁷⁴ Kutlešić Bijader (1891: 21) ima 1. jd. *velim*.

⁷⁵ U Babić i sur. (1991: 670; usp. Vukušić i sur. 2007: 160, 167) na popisu dvovidnih glagola nalaze se *krštiti* i *nòcīti*, za koje možemo pretpostaviti da ovisno o vidu imaju različit naglasak, no ne nalazimo ništa izričito o njihovu naglasku u prezentu ni o njihovoj mogućoj posebnosti unutar skupine dvovidnih glagola.

n. p. C

dròbit, glùmit, gñòjit, kòsit, kr̀stit (nesvrš.), *lòmit, lòvit, mr̀zit, štítit, ùčit, *vèlit, zvònit* (nesvrš.), *žívit*

7.4. Glagoli IV. vrste

1. razred

U ovome razredu IV. vrste, kao i u cijeloj prethodno obrađenoj III. vrsti, nalazimo uopćeni morf -*ū* u trećemu licu množine prezenta.

n. p. A

nástojat, póstojat

n. p. B

izdržat, odlèžat

Glagolski pridjev radni (ž. r. *izdržala*) razlikuje se od onoga zabilježenog u Biteliću (ž. r. *izdržāla*) (Ćurković 2014: 260).

n. p. C

bížat, držat, lèžat, mùčat

2. razred

Kako se može zaključiti prema drugim glagolima navedenima u ovome razredu, prezent glagola **trčat/trkat* glasi 1. jd. *třčēn*, kao i u Biteliću (Ćurković 2014: 261). Nemamo potvrdu za infinitiv, no znamo da u glagolskome pridjevu radnom osnova navedenoga glagola nije palatalizirana: ž. r. *trkala*, s. r. *trkalo*, m. r. mn. *trkali*, ž. r. mn. *třkāle*.

n. p. A

gr̀ijat se, lājat, pròkliňat

n. p. B

*dávat, obećávat, òrat, *trčat/trkat*

n. p. C

bàlat, grèbat, jèbat, rèvat, smijat se

U odnosu na govor Bitelića različiti su glagolski pridjevi radni muškoga roda četiriju glagola: u Biteliću dolazi m. r. *bālā, grèbā, jèbā i rèvā* (Ćurković 2014: 262), a u Jabuci *bālā, grèbā, jèbā i rèvā*.

3. razred

U infinitivima *krécat* i *šàpļat*⁷⁶ zapaža se analogija prema prezentskim oblicima (Ćurković 2014: 217).⁷⁷

n. p. A

dīzat, mīcat, plākat, rīzat

n. p. B

brīsat, disat, kázat, krécat, làgat, naprézat, písat, skákat, šàpļat

4. razred

U prezentu glagola *imat* može doći suglasnik *d*: npr. 3. mn. *imadū* i *imàdū*.

n. p. A

glèdat, kùvat, sīdat, slūšat, vārat, vrācat, vèčerat

n. p. B

čítat, dírat, krèsat, míšat, mórát, skídat, spávat

U Biteliću dolazi infinitiv *krèsat*, čime se glagol svrstava u tamošnju n. p. A (Ćurković 2014: 266).

n. p. C

bàcat, kòpat, obècat

7.5. Glagoli V. vrste

1. razred

Zabilježen je nepreglašeni morf *-ov-* u glagolu *măčovat*. U Biteliću se dubletno ostvaruju morfovi *-ov-* i *-ev-* (Ćurković 2014: 269, 270).

n. p. A

kūmovat, rādovat, rätovat, vīrovat

n. p. B

bolòvat, gladòvat, kupòvat, zimòvat

2. razred

Ovdje su glagoli koji i u infinitivu i u prezentu imaju morf *-iv-* (usp. Ćurković 2014: 271). Takvi glagoli dolaze u Biteliću (Ćurković 2014: 271), Imotskoj krajini i Bekiji (Šimundić 1971: 147), a redoviti su bili još u dalmatinskih pisaca 18. stoljeća (Maretić, prema Šimundić 1971: 147).⁷⁸

⁷⁶ U Biteliću *šàpćat* (Ćurković 2014: 263).

⁷⁷ Takve su analogije uobičajene i u Kutlešića Bijadera, npr. *trepćat* (1891: 18).

⁷⁸ Ipak u Kutlešića Bijadera (1891: 24) nalazimo 3. jd. *zabranjuje*.

n. p. B

izraživat, kaživat, pokoživat, poštvat, prikaživat, ugraživat

U Biteliću je naglasno ujednačena cijela prezentska paradigma 2. razreda (Ćurković 2014: 271), a u govoru Jabuke naglaskom se izdvaja treće lice množine (1. jd. *izràžīvān*, *pòštīvān*, ali 3. mn. *izražívajū*, *poštívajū*).

8. Zaključak

Pripadnost govora Jabuke jednomu od novoštokavskih dijalekata (novoštokavskomu ikavskomu) morfološki se očituje u sinkretizmu dativa, lokativa i instrumentala množine svih sklonidbenih tipova. U *a*-vrsti muškoga i srednjega roda općenit je u trima padežima morf *-īn*, u *e*-vrsti sinkretičko je rješenje morf *-an*, koji se, bez uočenih ograničenja, uvijek može zamijeniti i morfom *-on*, a u *i*-vrsti ostvaruju se morfovi *-īn* i *-ima*.

Potvrđeni su nepreglašeni morfovi i iza palatalnih osnova, što se u korištenoj literaturi navodi među čestim obilježjima novoštokavskih ikavskih govora. Redovito se ti morfovi javljaju u instrumentalu jednine *a*-vrste (*nóžon*, *sūncon*) i u tvorbi posvojnih pridjeva (npr. *prījateļōv*, no treba istaknuti i tvorbu tipa *strīčōv*, *pívčōv* i *pijánčōv*, za koju tek preostaje utvrditi koliko je općenita u govoru), ali u nekim kategorijama izostaju (N mn. *nòževi*, N jd. *sūnce*, *tùžē*, *mòje*). Jedini primjer suprotne tendencije, odnosno uopćavanja preglašenoga morfa iza nepalatala, zabilježen je u kosim padežima pridjeva *pòkōjnī* (G jd. *pòkōjnēga*).

U množini *a*-vrste jednosložnih imenica česti su i oblici bez morfa *-ov-* (*-ev-*), npr. N mn. *nóži*, što se također spominje kao značajka mnogih govora ovoga dijalekta.

U pridjevskoj i zamjeničkoj sklonidbi rijedak je morf *-ōn* u dativu i lokativu jednine ženskoga roda, a javlja se nešto češće tek u enklitičkome dativu zamjenice *ōna* (*jōn*, uz *jōj* i *nōj*). U muškome se rodu pridjevâ u tim padežima ističe učestalošću i beziznimnošću navezak *-u* (nikako *-e*). Vidjeli smo i da se čuva neodređena sklonidba posvojnih pridjeva i zamjenica (npr. D jd. *sèstrinu*), koja se u dijalektu nerijetko i gubi (u korist oblikâ tipa D jd. *sèstrinōmu* i sl.). Ukupno gledajući, razlika određenih i neodređenih pridjevskih oblika ipak nije nepomućena, čemu kao najzanimljiviji primjer i ovdje navodimo iskaz *bīk je vèlik, jākī*.

Od prošlih su glagolskih vremena sačuvani aorist, perfekt i pluskvamperfekt, ne i imperfekt. U I. glagolskoj vrsti (2. razred) javljaju se, kao i u bliskim govorima, imperativi tipa 2. jd. *túči* i prezenti kao 3. mn. *pèčū*. U II. glagolskoj vrsti potvrđen je kao redovit morf *-ni-*, koji dolazi i u glavnini dijalekta. U III. glagolskoj vrsti i u 1. razredu IV. vrste, uz svega dvije iznimke, u trećemu lice množine stoji morf *-ū*, prenesen iz ostatka glagolskoga sustava (npr. 3. mn. *nòsū*, izjednačeno u tome smislu s 3. mn. *plètū*, *ìgrajū*). U citiranim se radovima već isticalo

kako je to ujedno i čakavska morfološka inovacija. Držimo da je upravo to u odnosu na druge primjere koji se spominju u sličnome kontekstu najistaknutiji morfološki primjer povezanosti ovoga mjesnoga govora s čakavskim govorima (morf *-ōn* nije se potvrdio kao uobičajen u dativu i lokativu ženskoga roda pridjevsko-zamjениčke sklonidbe, a kratke su množine samo zajednički arhaizam, ne inovacija).

U dijelovima rada koji su se bavili morfološkim naglaskom utvrđeno je nekoliko posebnosti u odnosu na govor Bitelića, još jedan govor Cetinske krajine. Uglavnom su to pojave koje se u citiranoj akcentološkoj literaturi drže arhaičnima u odnosu na stanje u Biteliću. U genitivu množine imenicâ iz n. p. A u Jabuci je, kako smo vidjeli, redovit silazan naglasak, pa dolazi *jèzikā, gòvèdā i bèsīda*, a ne *jèzikā, gòvèdā i bèsīdā*. U imenicama n. p. B *a*-vrste zabilježili smo množinske oblike L mn. *ò koñīn, ò volīn*, ne *o kòñīn i o vòlīn*, te N mn. *sèla*, G mn. *sèlā*, L mn. *pò selīn, ù selīn*, ne N mn. *sèla* i druge oblike te imenice s kratkouzlaznim naglaskom na osnovi. U n. p. C imenice srednjega roda *břdo, zvòno i pòlje* u množini zadržavaju visni naglasak i glase *br̂da, pòļa i zvòna*. U n. p. C *e*-vrste, uz očekivan D, L i I mn. *rùkan*, izostanak analoškoga duljenja zabilježen je i u primjerima D i I mn. *stīnan*. U obama se govorima razmjerno dobro čuva razlika po visnosti u dativu i lokativu jednine u n. p. C *a*-vrste, možda u Jabuci nešto bolje u n. p. C *e*-vrste. Najsustavnije su razlike ipak zabilježene u naglasnim paradigmama pridjevâ, uključujući tu i glagolske pridjeve radne. U Jabuci nalazimo pomičan naglasak u odnosu na muški i srednji rod u oblicima ž. r. *bolèsna, pamètna, radòsna, žalòsna* itd., koji su u Biteliću naglašeni po n. p. A, npr. ž. r. *bòlesna, pàmetna* itd., a isti je odnos i u glagolskim pridjevima radnim iz dijela I. glagolske vrste: u Jabuci dolazi *donīla, nalīla, odnīla, počèla, popīla, prosūla, umr̂la, uzèla*, a u Biteliću *dònīla, nālīla* itd. Nadalje, niz je pridjeva koji u Jabuci imaju obrazac n. p. C, npr. *lādan – lādna – lādno*, a u Biteliću se mijenjaju po n. p. B, npr. *lādan – lādna – lādno*. U taj niz ulazi, kako smo prethodno ustanovili, i glagolski pridjev radni glagola *bīt* (u Jabuci, dakle, *bīja – bila – bīlo*).

Iznesena je građa, izuzimajući, dakako, onu koja se tiče naglaska, redovito praćena i bilješkama o jezičnim osobitostima tekstova tiskanih krajem devetnaestoga i početkom dvadesetoga stoljeća, a kojima je autor jabučki pučki pjesnik Ilija Kutlešić Bijader. Mnogo je nepoznanica koje se tiču uvjetâ nastanka tih tekstova i one nas priječe da iz jezičnih činjenica koje unutra nalazimo izvlačimo bilo kakve zaključke. Ipak i te činjenice, za koje ne znamo u kolikoj su mjeri odraz stanja mjesnoga govora prije više od stotinu godina, već sada mogu ponuditi neke opće smjernice za buduća istraživanja. Neki nas podaci, primjerice, navode na to da se zapitamo o starini pojedinih pojava u današnjemu mjesnom govoru, pri čemu prvenstveno mislimo na dva glagolska morfa, morf *-ni-* u II. vrsti te morf *-ū* u III. vrsti i 1. razredu IV. vrste.

Naravno, praznina ima i u prikupljenoj sinkronijskoj građi i njezinoj obradi. Mnogo je toga ostalo djelomično ili nedovoljno ispitano, mnogo toga zacijelo i površno protumačeno. Nadamo se ipak kako je rad postigao predviđeni cilj – odnosno kako je uspio donijeti najvažnije podatke o morfologiji mjesnoga govora iz posljednje faze njegova kontinuirana razvoja i prikazati te podatke unutar konteksta novoštokavskoga ikavskog dijalekta, posebno unutar konteksta najbližih prethodno opisanih govora.

9. Ogledi govora

(1)

– *Ōn nān dòšā i... bīlo u vāžiću, mī vār(i)li, i tā grā, i tō gòri, gòri u Stráni. I ōn dòšā i pròlija nān ònī lúk. É, ōn bīja kâ stàrijī, dà kud će vègo... ódā svàkut i ōn se prāvija baràba, a mī, nīsmo smīli. Àjde bīži. A ka bi se išli ù poļe, pa mī, ònī, išli se kúpat, ōn nān òdnija ròbu bòtu, svìzīn. Ô, jē nà źāvla bīja. È, ōn je ùvīk se prāvija baràba. Bòže, Bòže. A štā ćeš, tàkī su òni bīli òd sebe.*

– *Ūjtra bi se đīgli i òtalēn trčī u Ržīšta, kad dóži u Ržīšta... kâ, ù pēt sātī dóži, upúti kràve, pomúzi i upúti kràve i vòle, vráti se nà slok lèc... Lèc, pa cemo ī zablèušit tāmō i mī cemo, kâžē, lèžat, pa cemo se đīgnit. Kad se đīgnē, nìgdi gòvèdā. Polèti gòri, polèti dòli. Polèti po Ržīštīn gòri... Ūndā tèk... náži ī, napòji ī na bunáru. Jèdni trčū, èno, lívat vòdu, drūgī gònīmo, spràtī[mo] i ùndā òtalēn kùci. Kad dóži óvde, mājke ti mīlē, òpēt àjde gòri. Pa jē l tō lúdo? Bòļī [si] bīja lèžat gòri i sīdit, nègo íc kùci i òd kućē.*

– *Bròjī kòlkō lancúna, kòlkō ìmā sùkanācā, kòlkō tòga, aīš, a ka je [osobno ime] dòšla, išle su svē priglèda ròbu. Ô... Ma đī nój je mākīna, nīje ni donīla mākīn[ē], jedīnica ù materē, aīš, tō bròjilo. À mōj Bòže, jèsu ì lūdi bīli. Štā te brīgā, donīla – ne donīla. (...) Ōvā što (...) nè bi ìmala skròs, a vòl(i)la bi da ìmā vīšē, ùndā bi ù kojē kolègicē zājmi, pa ùndā nój vráti na kràju.*

(2)

– *Jèsu, brte, stvāri se kùpovāle, grótuļe... nājvīšē se kùpovāli òraji. Èto ti, kâ ì sat... bīja bi pàzār, blāga svàkakvōga, bīlo bi krāvā, prāsādi, màgarādi. Nājskōli màgarādi, kòhā i... bīlo bi svèga. Ovácā. Svèga bi bīlo. (...) Tō bi dòšlo òsvaklē. To bi pò trī dāna ļúdi bi s prāsādīn išli, pùtovāli bi i tō.*

– *Sījalo je se, ìmalo je se biságe, i mēti nà rame i rúkōn sīj, i šènicu i ùmitnī ghòj... À – ùnda ùmitnōg ghòja nīje bīlo. A kokùrus, kokùrus je se sādija mòtikōn, uskòpāj kúcu i tū mēti kokùrus i zaváli i tàkō svē rēdon. Kàsniijē (...) bīlo je òpēt ràjcovāne s kòñon, ko je òrā, sādija, ùndā je se ràjcovalo s kòñon. Ūndā bi pòsijā. Ūndā s ònōn drļaçōn, s bránōn zavālīš.*

10. Literatura

Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Moguš, Milan; Pavešić, Slavko; Škarić, Ivo; Težak, Stjepko. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

Brozović, Dalibor. 2004. „O dijalektologiji kao jezikoslovnoj disciplini“, *Suvremena lingvistika*, 57-85, 1-2, str. 1-12. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.

Brozović, Dalibor; Ivić, Pavle. 1988. *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“.

Čilaš Šimpraga, Ankica. 2010. „Ikavski štokavski govori između rijeke Krke i Neretve“, u *Prinosi hrvatskoj dijalektnoj fonologiji* (ur. Mijo Lončarić), str. 160-224. Split – Zagreb: Književni krug – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Ćurković, Dijana. 2014. *Govor Bitelića* (doktorski rad). Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

Damjanović, Stjepan. 2012. *Slovo iskona*. Zagreb: Matica hrvatska.

Dodig, Zrinka. 2009. *Šćakavski poddijalekt zapadnoga dijalekta* (doktorski rad). Zadar: Sveučilište u Zadru.

DZS = Državni zavod za statistiku. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Prvi rezultati po naseljima*. URL = https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/SI-1441.pdf, posljednji pregled 10. 9. 2017.

Galić, Josip. 2017. „Prozodijske osobitosti govora Niskoga u Dalmatinskoj zagori“, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, 9, str. 37-56. Split: Filozofski fakultet u Splitu.

HJP = *Hrvatski jezični portal*. URL = hjp.znanje.hr, posljednji pregled 10. 9. 2017.

Holzer, Georg. 2011. *Glasovni razvoj hrvatskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Ивић, Павле. 1985. *Дијалектологија српскохрватског језика*. Нови Сад: Матица српска.

Kapović, Mate. 2006. „Naglasne paradigme o-osnova muškoga roda u hrvatskom“, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 32, str. 159-172. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Kapović, Mate. 2007. „Naglasne paradigme imeničnih i-osnovâ u hrvatskom“, *Croatica et Slavica Iadertina*, 3, str. 71-79. Zadar: Sveučilište u Zadru.

Kapović, Mate. 2010. „Naglasak o-osnova muškoga roda u hrvatskom – povijesni razvoj“, *Filologija*, 54, str. 51-109. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

Kapović, Mate. 2011a. „Historical development of adjective accentuation in Croatian (suffixless, *-*bnъ* and *-*bkъ* adjectives)“, *Baltistica*, 7, str. 103-128, 339-448. Vilnius: Vilnius University Press.

Kapović, Mate. 2011b. „Naglasak imenica srednjeg roda u hrvatskom – povijesni razvoj“, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 17, str. 109-146. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

Kapović, Mate. 2011c. „Naglasak *ā*-osnova u hrvatskom – povijesni razvoj“, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 17, str. 147-172. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

Kapović, Mate 2011d: „The accentuation of *i*-verbs in Croatian dialects“, *Studies in Slavic and General Linguistics*, 37, str. 109-233. Leiden: Brill.

Kurtović Budja, Ivana. 2009. *Govori Makarskoga primorja – fonologija i morfologija* (doktorski rad). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Kutlešić Bijader [Kutlešić Belder], Ilija. 1891. *Pisme umiljate*. Spljet: Tisk Karla Russo.

Kutlešić Bijader [Kutlešić Belder], Ilija. 1900. *Pisma o strašnom Sinjsko – Cetinskom potresu*. Spljet: Tisk D Russo.

Kutlešić Bijader, Ilija. 1901. *Pisma o prizidom potoka sela Jabuke*. Split: Tisk. D. Russo.

Kutlešić Bijader, Ilija. 2009. *Pisme umiljate* (ur. Nediljko Sikirica). Split: Naklada Bošković.

Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Lisac, Josip. 2008. „Govori Dalmatinske zagore kao dio novoštokavskog ikavskog dijalekta“, *Croatica et Slavica Iadertina*, 4, str. 105-114. Zadar: Sveučilište u Zadru.

Marković, Ivan. 2012. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.

Menac-Mihalić, Mira. 2005. *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga.

Silić, Josip. 2006. „Morfologija hrvatskoga jezika u 20. stoljeću“, u *Hrvatski jezik u XX. stoljeću* (ur. Jelena Hekman), str. 89-108. Zagreb: Matica hrvatska.

Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Šimundić, Mate. 1971. *Govori Imotske krajine i Bekije*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

Šimunović, Petar. 2005. *Toponimija hrvatskoga jadranskog prostora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Težak, Stjepko; Babić, Stjepan. 2009. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Vuković, Jovan; Brozović, Dalibor; Peco, Asim; Vujičić, Dragomir. 1975. „Upitnik za ispitivanje bosansko-hercegovačkih govora“, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, 1, str. 347-398. Sarajevo: Institut za jezik i književnost u Sarajevu.

Vukušić, Stjepan; Zoričić, Ivan; Grasselli-Vukušić, Marija. 2007. *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.